

OROSZ ATTILA

A délvidéki református keresztyén egyház vázlatos története

„Emlékezzetek meg a ti elöljáróitokról, akik szólották néktek az Isten beszédét, és figyelmeztvén az ő életök végére, kövessétek hitöket.”

Zsid 13, 7

Bevezető

A reformátusság szűkebb környezetünkben többnyire a 18. század második felétől van jelen. Ebben a tanulmányban azonban az utóbbi közel száz év történetét tekintjük át, különös tekintettel a fontosabb eseményekre és személyekre, amelyek és akik meghatározták a délvidéki reformátusság sorsának alakulását.

Vajdaság területén a túlnyomó többségében református vallású települések, saját közösségük, gyülekezetük történetét már többé-kevésbé feldolgozták. Ettől függetlenül a jelen tanulmány mégis az első információ erejével hat, mivel a Szerbiai Református Keresztyén Egyház göröngyös, hitpróbákkal teljes történetének a keresztmetszetét tárja az olvasó elé. Részletesebben kitér a jelentősebb egyháztörténeti eseményekre, dogmatikai változásokra, a lélekszám állandó változására, valamint a legjelentősebb egyházi személyek, püspökök szolgálatának rövid ismertetésére, egészen a közelmúltig, azaz napjaink egyházi történéseinek bemutatására.

Meggyőződésem, hogy vidékünkön kevésbé ismernek bennünket reformátusokat, mivel nem tömbben, hanem viszonylagos szétszórtságban él a reformátusság Vajdaság területén. Ezenkívül pedig a Kárpát-medencében található református egyházkerületek közül az egyik legkisebb egyháztest a Szerbiai Református Keresztyén Egyház a maga mintegy tizenkétezeres lélekszámával. Ezen a helyzeten talán valamennyit javított a 2017-es év, amikor a világ reformátussága a reformáció 500. éves jubileumi évfordulóját

ünnepelte. Ezt az évfordulót a vajdasági reformátusság is méltóképpen megünnepelte. Tematikus kiállítások, tudományos konferenciák, központi és helyi rendezvények által talán sokkal jobban sikerült felhívni a figyelmet délvidéki református népünk múltjára és jelenére.

Hiszem és őszintén remélem, hogy akit valamennyire is érdekel itteni református népünk sorsának alakulása az elmúlt száz esztendőben, jelen tanulmány elolvasása után alapvető ismereteket szerez rólunk.

1. Előzmények

A múltban a Délvidék Magyarország három püspökségének egy különleges szóránymissziós területe volt. Az európai protestantizmus déli bástyája volt ez, ahol már a reformátoroknak is óriási harcot kellett vívniuk a lutheri és kálvini tanok ellenzőivel. A nehézségek ellenére számos református gyülekezet jött létre.

A Duna–Tisza vidéke a 18. században népesült be, amikor a török által elűzött lakosság helyére újabb telepések érkeztek. II. József türelmi rendelete nyomán voltak közöttük protestánsok is. Ekkor alakultak meg a mai Vajdaság területén az első református gyülekezetek. A bácsfeketehegyi egyház tagjai Kunhegyesről és Tiszaburáról jöttek 1785-ben. A következő évben, 1786-ban őket követték a bácskossuthfalvi (ómoraviczai) reformátusok, akik a Jászságból (Jászkisér) és a Nagykunságból (Karcag és Kunmadaras) származtak. Ugyanebben az évben érkeztek a pirosiak, akik többnyire tiszánánai, tiszaderzsi, tiszaroffi és tetétleni telepések. 1786-ban érkeztek a pacsériak, akik Kisújszállásról telepedtek le. A felsorolt négy magyar ajkú egyházzal szinte egy időben alakult meg az öt német nyelvű gyülekezet, melynek alapító híveit a rajnamelléki Pfalz protestáns lakosságából telepítették ide. Ezek: Torzsa (ma Savino Selo), Cservenka, Újverbász, Újszivác és Újsóvé (ma Ravno Selo). Bánátban két egyházközség jött létre: Magyarittabé, ők főleg békési telepések, valamint Torontálvásárhely, főként hódmezővásárhelyi és gyomai reformátusok érkezé-

sével. A többi református egyházközség később jött létre. Közülük egyesek, főként a városi gyülekezetek (mint a szabadkai, újvidéki, nagybecskereki és a pancsovai) az ország különböző vidékeiről való szórványos átköltözés folytán keletkeztek. Idővel a már meglévő református települések közelségében szórványegyházak és fiókegyházak alakultak, s ezek némelyike azután anyaegyház-zá is formálódott. Ilyen gyülekezetek alakultak Zomborban, Tiszakálmánfalván és Óverbászon. Teljesen függetlenül keletkezett Hertelendyfalva (Vojlovica), ahová 1882-ben települtek bukovinai székelyek. Az egyetlen Szerémségben található gyülekezetünk, Maradék pedig római katolikusok áttérése által lett református közösséggé.

A délvidéki református egyházközségek egyház-igazgatásilag később a dunamelléki egyházkerülethez, ezen belül az alsóbaranya-bács-szlavóniai egyházmegyéhez tartoztak. Egyedül a szabadkai gyülekezet képezett kivételt, amely a kecskeméti tractus fennhatósága alá tartozott. A bánáti református gyülekezetek a tiszántúli egyházkerület részét képezték, a békés-bánáti egyházmegyébe tagolódtak be. Ugyanakkor a nyugat-szlavóniai, illetve a murántúli egyházak a dunántúli egyházkerület illetékességébe tartoztak.

2. Egyházi élet a századforduló idején

A századforduló idején a Dunántúlról lassú vándorlás kezdődött dél felé, ahol a földbirtokosok olcsó földeket vásárolhattak. Ekkor keletkezett a Daruvári Misszió és egy sor kicsi eklézsia, melyek ma már nem léteznek, egyedül Nagypiszanicán és környékén élnek még reformátusok. Létezik még három cseh ajkú kis gyülekezet, Pleternica és Bjeliševac a Pozsega völgyében, illetve Nagyszerezd a mai Bánát területén.

A délvidéki reformátusság életében jelentős változást az első világháború jelentett, melynek befejeztével az új országhatárok meghúzása után ezek az egyházközségek elszakadtak az anyaegyháztól, s egymásrautaltságukban, kényszerűségből az önálló-

sodás útjára kellett lépniük. Csaknem hatvan gyülekezet rekedt az újonnan megalakult Szerb–Horvát–Szlovén Királyság területén, mintegy ötvenezer taggal, akik gondozását ötvenegy lelkipásztor volt hivatott végezni. Meg kellett szervezniük az egyházi életet az új körülmények között. Munkájukat megnehezítette, hogy ebben a nehéz időszakban veszítette el a korábbi alsóbaranya-bács-szlavóniai egyházmegye két jeles őrállóját, Tóth Sándor esperest, feketehegyi lelkipásztort és Kozma László főgondnokot.

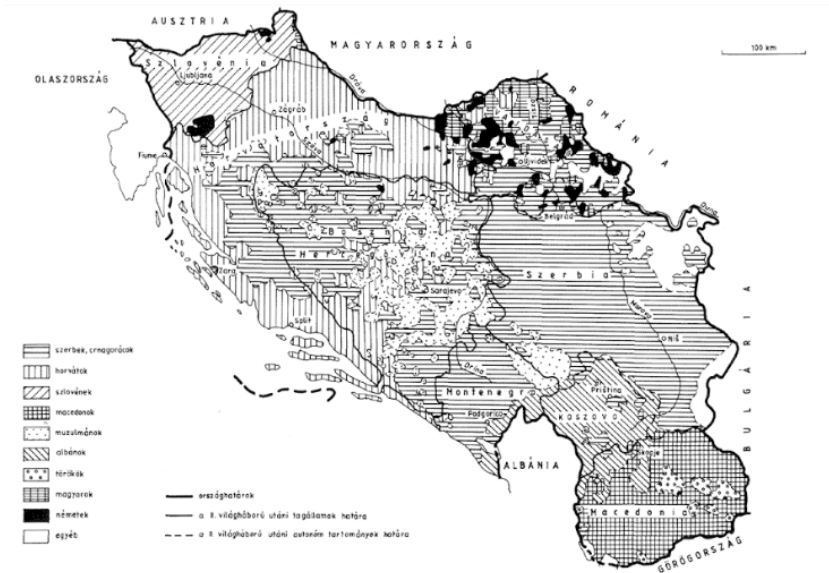
3. Az első világháború utáni időszak

Országos Egyházunk, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház alapjait nagy elődeink 1920. október 21-én a Rétfalun (ma Horvátország) megtartott rendes közgyűlésükön vetették meg. Ekkor ültek össze első alkalommal az első világháború befejezése után a korábbi alsó-baranya-bács-szlavóniai, valamint a békés-bánáti, a belsősomogyi és a kecskeméti egyházmegye elszakadt lelkipásztorai és világi képviselői. Ennek az összejövetelnek elsődleges célja az volt, hogy számba vegyék, hogy kik és hol maradtak meg ebben a nagy világegésben. Bár érdemi döntés nem született, mégis körvonalazódni látszottak egy új gyülekezeti és lelki élet körvonalai. Éppen ezért tekintik többen az 1920-as esztendőt az egykori Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház születési évének.

Az egyházmegye új esperese Kontra János csúzai lelkész lett, gondnoka pedig dr. Parragh Antal. Az idősebb korosztály azonban rövid időn belül átérezte, hogy az új viszonyok közepette már nem tud megbirkózni a sokasodó gondokkal, így a vezetőség röviddel ezután visszalépett. Az új esperes Klepp Péter torzsai lelkész, míg az egyházmegyei gondnok Nagybudafai Vermes Károly földbirtokos lett. Néhány fiatal lelkipásztor (Klepp Péter, Ágoston Sándor, Weimann Péter) egy munkaprogramot dolgozott ki, az adminisztrációs élet felfrissítése, az igehirdetés megújulása, a belmisszió kiterjesztése és a külföldi kapcsolatok kiépítése érdekében. 1923-ban hivatalosan megalakult a Szerb–Horvát–Szlovén Református Egyházmegye. Főesperesévé Klepp Pétert választot-

ták, míg az egyházmegyei gondnok dr. Kurcz Henrik külai ügyvéd lett, aki ezt a tisztséget egészen a második világháború kitöréséig ellátta.

1. ábra: Szerb–Horvát–Szlovén Királyság (1920)

Forrás: <https://bat-bad.blog.hu> (Letöltve: 2018.11.27.)

Az egyházmegye vezetői ebben az időszakban erejüket latba vetve munkálkodtak, hogy az új hatalomnál minél kedvezőbb eredményeket érjenek el, de ugyanakkor a munkaprogramban kitűzött célok megvalósítása se késlekedjen. Ennek a túlfeszített munkának lett a következménye, hogy Klepp Pétert 1927 decemberében súlyos agyvérzés értre, s a betegségéből nem tudott már felépülni. Rövid kórházi kezelés után 44 éves korában elhunyt, hatalmas űrt hagyva maga után. Utóda Ágoston Sándor lett, aki már korábban is tevékenyen részt vett az egyházvezetési munkában, ekkor már Bácsfeketehegyen volt lelkész, s a gyülekezet pásztorolása mellett igazgatta az 1923-ban megalakult országos árvaházat, s szerkesztette a *Magvető* című egyházi lapot is. Ezenkívül kidolgozta az új

egyházi törvénykönyvet, valamint Árokháty Béla professzor segítségével gyülekezeti énekeskönyvet állított össze, amely azóta is egyike a legjobbaknak, és amelyet azóta is használnak még néhány gyülekezetünkben. Munkatársaival valláskönyvet adott ki, s megszervezte a vasárnapi iskolát és keresztyén ifjúsági munkát.

A történelmi változások nyomán az egyházmegye is átalakult, az új elnevezése Jugoszláv Királysági Református Keresztyén Egyház lett. Az 1930. július 17-én Belgrádban megtartott zsinaton előterjesztették az Országos Egyház új alkotmányát, majd hamarosan kiírták a választásokat. Az „Országos Egyház” megnevezés, sajátos délvidéki jellegzetesség. Arra utal, hogy a református egyház az egész egykori Jugoszlávia területére kiterjedt, a püspökségi székhely Bácsfeketehegy lett. A jugoszláviai reformátusok első püspöke Ágoston Sándor lett, főgondnoka pedig dr. Kurcz Henrik. Az Országos Egyházat négy esperesség alkotta: a bácskai, bánáti, baranyai és a szlavóniai. Később a baranyai és a szlavóniai egyházmegye egyesült, viszont megalakult a német egyházmegye, amelyben a német ajkú gyülekezetek soroltattak.

4. A második világháború utáni időszak

A második világháború idején kissé enyhültek a délvidéki reformátusság gondjai. Az 1941-es eseményekkel az Országos Egyház mint önálló egyházkerület megszűnt. 1942. december 31-ével beolvadt a Dunamelléki Református Egyházkerület alsó-baranya-bácsi egyházmegyéjébe. A szovjet csapatok 1944 őszén vonultak be a térségbe, hamarosan elcsitultak a fegyverek és lassan beköszöntött a béke korszaka. Ez egyben azt is jelentette, hogy Bácska és Bánát visszakerült a délszláv fennhatóság alá, és Szerbia részeként tagja lett az új Jugoszláv Föderatív Népköztársaságnak. A magyarok másodszor szakadtak el az anyaországtól, az itt élő reformátusok viszont újra kénytelenek voltak berendezkedni az önállóságra. Az egykori Jugoszláv Királysági Református Egyház mintájára – amely több mint két évtizedig létezett – életre hívták a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyházat. A gyülekezetek

ismét Ágoston Sándort választották meg püspökké, így Feketics ismét püspöki székhely lett.

A második világháborút a püspöki székhely, Feketics lakossága nem sínylette meg különösebben. A harcok magát a falut elkerülték. Többen estek el viszont a különböző harctereken. Némelyek mint magyar honvédek haltak hősi halált valahol a keleti fronton, mások már a jugoszláv hadsereg katonáiként estek el Baranyában vagy Szlavóniában. A helybeli németek egy része rokonszenvezett a megszállókkal, őket a német hadseregbe sorozták be, s a háború befejeztével nem térhettek vissza. Akik nem vettek részt a harcokban, azokat lágerbe vitték, vagy Németországba deportálták. Üresen maradt házaikat később szerb és montenegrói családokkal népesítették be.

A Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház 1944 után szegényebb volt, mint valaha. A sorozatos kitelepítések következtében a német ajkú egyházközségek teljesen megsemmisültek, de alaposan megfogyatkoztak a magyar gyülekezetek is. Sok templom és egyházi épület háborús károkat szenvedett, több lelkész és egyházi vezető pedig áldozatul esett a különböző megtorlások során.

A számadatok tükrében vizsgálva a helyzetet, a következőképpen alakult a gyülekezetek száma és ezzel együtt a lélekszám is: tizenhárom egyházközség megszűnt és hozzávetőlegesen 13 000 lélek, főként a német anyanyelvűek távoztak. Alig 32 000 református maradt az új Jugoszlávia határain belül, többnyire elszegényedett, nincstelen emberek. A háború megkímélt 47 egyházközséget és 130 szórványgyülekezetet, amelynek gondozása 25 lelkipásztorra és 3 lévitára¹ hárult. Ilyen körülmények között az egyházi élet újjászervezése nem kevés nehézségbe ütközött. Rendkívüli áldozatvállalással és jelentős külföldi segítséggel azonban a református egyháznak sikerült rendezni sorait. Mindenekelőtt szükséges volt az Országos Egyház viszonyának rendezése az új szocialista államhatalommal, ezt az 1946. évi alkotmány tette lehetővé.

¹ A lévita régies szó, jelentése tanító, aki lelkészi szolgálatot is végez a református egyházban.

Az 1953. évi vallástörvények már konkrétan is körvonalazták a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház tevékenységét. Ebben a viszonylag nehéz időszakban jelentős szellemi és anyagi segítség érkezett külföldről, ami biztosította a túlélést.

Az Országos Egyháznak számos külső problémája mellett a belső gondokkal is meg kellett küzdenie. A svájci támogatással működtetett verbászi diakonisszaház feloszlott, lakói a feketési árvaházba kerültek. Azonban 1950-ben hatóságilag ezt az intézményt is megszüntették (315 árvát neveltek fel benne), a gondozottakat szociális otthonokba helyezték át. Maga az épület viszont megmaradt az egyház tulajdonában, így azt konferenciahellyé alakították át, amely állandó színhelye lett a lelkészértekezleteknek, gyermek és ifjúsági heteknek, különféle konferenciáknak.

Egy probléma azonban szinte megoldhatatlan kérdésként tornyosult az egyház vezetősége elé: a lelkészutánpótlás kérdése. A lelkészjelöltek addig többnyire a budapesti és a kolozsvári teológián végezték tanulmányaikat. Ettől kezdve viszont a hatóságok nem engedélyezték a teológushallgatók külföldi tanulmányainak folytatását. Hosszas gondolkodás után arra az elhatározásra jutottak, hogy saját erejükből megszervezik a leendő lelképásztörök oktatását. Sikerült is megszervezni az ún. Teológiai Szemináriumot, amely néhány évig működött az egykori Országos Árvaház épületében, az oktatást pedig néhány idősebb lelképásztör végezte.

Ebben a könnyűnek egyáltalán nem nevezhető időszakban élt és szolgált Ágoston Sándor (1882–1960) előbb kórogyi, eszéki, majd csaknem negyven esztendeig bácsfeketehegyi lelképásztör, a Jugoszláviai Református Keresztén Egyház egyik megalapítója és első püspöke.

5. Ágoston Sándor püspök-lelképásztör életrajza

Ágoston Sándor 1882. május 8-án született Bácsfeketehegyen, itt vesztette el korán édesanyját, és itt nevelkedett nagyszüleinél. Általános iskolai tanulmányait a helybeli református egyház által

fenntartott felekezeti elemi iskolában végezte. Tízéves korában Kecskemétre került, a református gimnázium növendéke lett, itt is érettségizett. Érdeklődése a természettudományok felé vonzotta, orvos szeretett volna lenni. A család szerény anyagi lehetőségei nem engedték meg, hogy az orvosi egyetemre iratkozzon be. 1900-ban a Budapesti Református Teológiai Akadémia hallgatója lett. Tanulmányait sikeresen befejezte, tehetséges, jó tanuló lévén ösztöndíjat kapott, hogy a svájci Bázelen folytasson további tanulmányokat, hogy majdan a filozófia professzora lehessen. Életútja, szolgálata azonban másként alakult. Már útra készen állt, amikor Budapesten Baksay Sándor püspök visszatartotta, nem engedte, hogy Bázelen utazzon. Püspöki kinevezéssel Kórógyra küldte, a szolgálatát már végezni alig tudó, idős, nyolcvanéves lelkipásztor mellé segédlelkésznek. Káplánként 1904 és 1906 között szolgált a kórógyi gyülekezetben. A segédlelkészi idő letelte után a gyülekezet megválasztotta lelkipásztorának és itt szolgált egészen 1917-ig. 1906-ban házasságot kötött Tóth Erzsébettel. Házasságukat Isten három leánygyermekkel ajándékozta meg (Ilona, Rózsa, Erzsébet). Kórógyi szolgálata alatt tört ki az első világháború. Időközben a lelkészi szolgálatban egy kis kitérőre került sor, faluról városra, Eszékre került lelkésznek. 1919 márciusától ismét Kórógyon szolgált. Az első világháború végén Bácsfeketehelyen meghalt a gyülekezet lelkipásztora, Tóth Sándor esperes, aki egyébként Ágoston Sándor apósa volt. Ágoston Sándor megpályázta és el is nyerte a lelkészi állást, így 1921. október 24-étől szülőfaluja lelkipásztora lett, itt szolgált egészen haláláig, 1960-ig. 1922-ben megválasztották alesperesnek, 1928-ban főesperessé, majd az új egyházalkotmány meghozatala után, 1933-ban püspökké választották. Ebben a szolgálatban – többszöri újráválasztás után – egészen haláláig megmaradt. 1937-ben meghalt felesége, Tóth Erzsébet. Újból házasságot kötött a vukovári születésű Kelecsényi Máriával. Ezt a házasságot Isten két ikerfiúval áldotta meg (Sándor és Zádor). 1960. június 23-án halt meg, életének 78., lelkipásztorságának 56., főesperesi, illetve püspöki szolgálatának 32. évében.

Thomka Viktor egykori debelyacsa lelkipásztor így emlékezett Ágoston Sándor püspökre: „Életműve a két világháború között, a második világháború alatt és után, ma már a történelemé. A falusi lelkipásztor egyszerűségében állt Országos Egyházunk élére még 1928-ban, és a világtörténelem legválságosabb emberöltőjében kormányozta bölcs szívvel és biztos kézzel Országos Egyházunk sorsát. Emberi síkon az ő műve, hogy az egyetemes magyar református egyház széthullott és három egyházkerületének ideszakadt darabjaiból Országos Egyházat hívott életre, egyházi törvényeit megszerkesztette és keresztülvitte, a negyvenes évek végén éppen úgy, mint a húszas évek végén. Az egyházépítő XVI. századbeli ősök, a hercegszöllősi kánonokat aláíró baranyai traktus erős lelkű hitvallóinak méltó utódaként vívta ki Országos Egyházunk elismerését és jogait illetékes új hatóságaink előtt és tekintélyét sok nemzetiségű és felekezetű országos közvéleményünk, de a nagyvilág egyházi fórumai előtt is.

Gazdagon töltötte be egyházi életünk belső tartalmát is: gyermekeinknek új valláskönyvet írt, gyülekezeteinknek új énekeskönyvet szerkesztett, híveinknek egyházi lapot tartott fenn, a Magvetőt, Országos Árvaházat szervezett és vezetett, később is Országos Központi Otthont és Theológiai Iskolát létesített. A nehéz években, amikor elszakadtunk a nagyvilágtól, életre hívta a Lelkipásztorok Munkaközösségét, amelynek keretében egymást tanítva egymástól tanultunk. Sokáig még pénzünk nem volt, biztosította egyetlen nyomtatványunkat, a Bibliaolvasó naptárt, ehhez sokszorosítottatta és szétküldte a napi Házi Áhítatot, a lelkipásztorok által kidolgozott vasárnapi Igehirdetést és havonta Püspöki jelentését, amelyet német és angol fordításban a külföldieknek is megküldött.

Egyetlen ember életéről emlékeztünk, ezt rövidebben alig tehetjük volna meg, mégis egyben egész Országos Egyházunk életét és ebben mindannyiunk életének legértékesebb megnyilvánulásait foglaltuk össze. Ágoston Sándor szervezőtehetségének igazi nagysága abban nyilvánult meg, hogy kezeiből nem engedett ki semmit, de a mi kezeinket sem. Mindig mindenki valamiben munkatársa

kellett legyen, még hét nyelven beszélő felesége is, aki fordítója volt. A magyaron kívül idegen nyelven, amint maga mondogatta – csak mosolyogni tudott. Egyéniségével mégis magasan nemzedéke fölé emelkedett, mert életét egyetlen feladat szolgálatába állította: egyetlen testbe, egyetlen vérkeringésbe, egyetlen akarat közösségébe foglalni azt, amit az isteni kegyelem rábízott – a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyházat” (Thomka 1967, 60–61).

5.1. Ágoston Sándor püspök szolgálatának fontosabb eseményei

Ágoston Sándor lelkipásztori szolgálatának a legtermékenyebb korszaka a Bácsfeketehegyen eltöltött szolgálati idő volt. 1923-ban megnyitotta az Országos Árvaházat. Ezt az intézetet 1947-ben feloszlatták, az épület viszont megmaradt a református egyház tulajdonában. A továbbiakban Központi Otthon néven vált ismertté. Nevéhez fűződik emellett a KIE (Keresztyén Ifjúsági Egyesület) elindítása 1928-ban Jugoszláviában.

Erre az időszakra esik a külmisszióval való kapcsolatfelvétel is. Igaz ugyan, hogy egyházunk a Református Világszövetségnek már az első világháború után önálló tagja lett, és ápolta is vele a kapcsolatot, mégis jelentős az 1929-es esztendő. Ez év június 20-án a Református Világszövetség konferenciát szervezett Bostonban. Egyházunkat Ágoston Sándor képviselte. Amerikai tartózkodása alatt végiglátogatta az ottani magyar református gyülekezeteket és igehirdetéssel is szolgált közöttük. 1934-ben kapcsolatba lépett a svájci Bázeli Misszióval. A második világháború után a hollandiai Amszterdamban megalakult a Keresztyén Egyházak Világtanácsa (EVT). Egyházunkból akkor ott senki nem jelenhetett meg. Ezért Ágoston püspök úr levélben kérte egyházunk felvételét ebbe a szervezetbe, ami meg is történt. A svájci egyházak segítőszolgálatával 1952-ben vette fel a kapcsolatot, amelynek keretében a szegény gyermekek támogatást nyertek.

Ágoston Sándor az egyházi iratterjesztésről sem feledkezett meg, ezen a téren a legmaradandóbb alkotása az, hogy létrehozta az 1939-ben Szabadkán megjelent új gyülekezeti Énekeskönyvet.

„Mindenütt ahol csak magyar reformátusok élnek, vezetőink a legnagyobb elismeréssel illették ezt a művet. Mint minden dologban, ebben is igyekezett megfelelő munkatársakat találni. Ezek voltak Árokháti Béla orgonaművész (zenei rész) és dr. Karácsony Sándor egyetemi tanár (irodalmi rész), valamint mások. A magyar református énekeskönyvek történetében először fordult elő, hogy az egész énekanyag a Heidelbergi Káté nyomán nyert beosztást, és hogy az énekek mind evangéliumi tartalmúak” (Orosz 2002, 18). Ez az énekeskönyv néhány délvidéki gyülekezetben még ma is használatban van. Ágoston Sándor nevéhez fűződik még a havonta megjelenő egyházi lap: a Magvető és az évenként megjelenő Árvaházi Naptár. Az iratterjesztésnek mindig is nagy fontosságot tulajdonított, így 1955-ben megindította a Házi Áhítat² kiadását sokszorosított formában. Hittankönyvet írt a gyermekek számára, ezt a könyvet egy leegyszerűsített formában is kiadta a szórványgyülekezetekben élő gyermekek számára.

1955-ben újra elindította az ifjúsági nyári összejöveteleket, előbb lelkész gyermekek és a szórványgyülekezetekből érkező gyermekek számára, majd a későbbi években ezek az összejövetelek nyitva álltak a nagyobb gyülekezetekből érkező gyermekek számára is. Ezek a nyári táborok mind a mai napig megszervezésre kerülnek. Három csoportban érkeznek a különböző korosztályú gyermekek, maga a tábor viszont nyári katekizáció néven lett ismertté. 1959-ben viszont létrehozta a már említett teológiai szemináriumot, amely a külföldi tanulási lehetőségek híján oktatási intézmény lett a leendő délvidéki lelkipásztorok részére.

5.2. Teológiai irányzatok Ágoston Sándor püspök szolgálata alatt

Mindannyian jól ismerjük a mondást, hogy „a jó pap holtig tanul”. Ez vonatkozott Ágoston Sándor egész életére, mégpedig a kezdettől fogva. Egy nagyon érdekes füzetben (Evangéliumi existencia bizonytalan világban) megírta hogyan lett lelkipásztorrá. Ebben elmondja azt is – ami ma már szinte teljesen elképzelhe-

² Bibliaolvasó vezérfonal.

tetlen –, hogy első szolgálati helyén, Kórógyon találkozott először a Heidelbergi Kátéval, amelyről teológiai tanulmányai alatt éppen semmit sem hallott. Így vall erről: „A teológiáról – bár ismétlem – kitűnően vizsgáztam, alig hoztam magammal valamit, csupán érdeklődést a filozófia iránt. Elhatároztam, hogy továbbkészülök a teológiai tanárságra. Közben azonban hirdetnem kellett az Igét s akarva, nem akarva el kellett kezdenem komolyan foglalkozni a teológiával. Első lépés volt, hogy megrendeltem a Heidelbergi Kátét,³ amit a pesti teológián soha nem is láttam. Abban az időben ott nem teológusokat és lelkipásztorokat, hanem hitszónokokat képeztek ki. Akkor még a Strausz-, Baur-, Schweitzer-, Lang-féle racionalista teológia⁴ uralkodott Budapesten, igaz, hogy már a végét járta. A magyar nyelven kívül más nyelven egy szót sem tudtam, ma sem tudok. Baselban akartam németül megtanulni. Semmiféle kommentárom a Bibliához nem volt. De mivel láttam, hogy az én egyszerű híveim nem a Tischendorf görög Bibliájával a hónuk alatt jöttek a templomba, nem estem kétségbe, hanem hirdettem az Igét, úgy, ahogy tudtam. A magyar teológiai irodalom akkor is szegény volt, de amit meg lehetett kapni, azt megrendeltem. Főleg kész prédikációkat s az egyházi és evangéliumi lapokat olvastam, s ezekből lettem olyan-amilyen teológus” (Orosz 2002, 20–21).

Igaz ugyan, hogy Ágoston Sándor a budapesti teológiai éveit alatt nem találkozott a Heidelbergi Kátéval, de a délvidéki lelkészkarban voltak olyanok, akik közelebbről is ismerték azt. Így volt lehetősége itthon a Heidelbergi Káté alapján álló hitelvekkel találkozni, különösen egy lelkipásztor személyében. Ő id. Keck Zsigmond Šidski Banovci-i, majd később cservenkai lelkipásztor volt, aki nagy hatással volt rá.

³ A református egyház egyik legjelentősebb hitvallása, amely 1562-ben Heidelbergben készült el. 129 kérdés-feleletben foglalja össze a Bibliai legfontosabb tanításait.

⁴ A protestáns teológia történetben a 19. században jelentkező irányzat, a liberális és az ébredő teológia mellett. A tények kritikai ismertetésével, az irracionális elvek mellőzésével, a józan belátásra hivatkozva bizonyítja a maga igazát.

A Délvidéken ekkor szolgáló és az ősi reformátori hitvallásainkhoz ragaszkodó lelkipásztorokról megemlékezésében a következőket írja Póth Lajos néhai szabadkai lelkipásztor, aki egyébként – Feketicsen a 30-as években – Ágoston Sándor segédlelkésze volt: „Itt most engedtessek meg nekem egy kis kitérő, hogy ezen a ponton világosabban láthassunk és azért is, mert éppen a mi egyházvidékünkön volt néhány a különbeni korszellemmel szemben álló, a modern irányzatokat el nem fogadó és a reformátori hitvallásaink alapján álló és szolgáló lelkipásztor.

Ilyenek voltak dr. Erdős József, egykori pancsovai és sóvéi lelkipásztor, később debreceni teológiai professzor, aki új magyar fordításban és történelmi bevezetéssel kiadta a Heidelbergi Kátét és a Második Helvét Hitvallást.⁵ Tovább lic. teol. Venetiaer Sándor, aki zsidó származású volt és Pancsován, Sóvén majd Triesztben és Rohrbachban, majd ismét Sóvén volt lelkipásztor, lic. teol. Rácz Károly sztapáryfalvi lelkipásztor, Póth József Šidski Banovci-i, gyönki és végül sóvéi lelkipásztor. És az említett Keck Zsigmond. Ők mind Bécsben dr. Eduard Böhl professzor tanítványai voltak., aki ott a református teológiai tanszéken szolgált. Böhl professzor pedig az ő teológiai felfogásában követője volt apósának, dr. H. F. Kohlbrüggének, a németországi Elberfeldben levő szabad⁶ református gyülekezeteknek, akinek számos írása a kegyelemből hit általi megigazulást tanította minden vonatkozásban, és a reformátori hitvallásokat nagyra becsülte. Kohlbrügge írásai az akkori német teológia terén csak szűk körben voltak ismeretesek. Az első világháború után, amikor a svájci Karl Barth lett a németországi Göttingenben a református tanszék betöltője, akkor legjobban és leghamarább éppen a Kohlbrügge-tanítványokkal került megértő kapcsolatba. Amikor a mi jugoszláviai egyházunk teológiai hallgatói legnagyobbbrészt Kolozsvárra mentek tanulni, akkor ott a Barth-féle újreformátori teológiai irányzat volt az uralkodó. Amikor 1928 őszén dr. Tavaszy Sándor és dr. Imre Lajos kolozs-

⁵ A református egyház másik legjelentősebb hitvallása, amely 1564-ben készült el. 30 fejezetben foglalja össze a Biblia alapvető tanításait.

⁶ Az állami egyház keretein kívül élő.

vári professzorok Jugoszláviában tartottak előadásokat egy lelkeszi találkozón, akkor ennek legjobban id. Keck Zsigmond örült, amint erről olvashatunk egy általa magyarra fordított és kiadott Kohlbrügge-prédikáció előszavában. Ezt a prédikációt ő az 1529. évi speyeri protestáció emlékére adta ki. Így tehát ismét eljutottunk ahhoz a Keck Zsigmondhoz, aki mélyreható benyomással volt Ágoston Sándorra” (Ágoston et al. 1997, 194–195).

Maga Ágoston Sándor püspök így emlékezik meg szolgatársáról és tanítójáról, id. Keck Zsigmondról abban az ünnepi beszédében, amelyet 1935. június 27-én, Cserskán mondott el id. Keck Zsigmond ötvenéves lelkeszi jubileumán: „Ünneplő gyülekezet! A Jugoszláv Királysági Református Keresztyén Egyház nevében eljöttünk, hogy tisztességet tegyünk Tiszteletes és Tudós Keck Zsigmond atyánknak és testvérünknek, akinek az örök kegyelem megengedte, hogy az ő Urát 50 esztendőn át szolgálhassa. Áldott legyen ez a kegyelem, hogy nemcsak idáig kísérte, hanem jó egészségben is megtartotta. Minden okunk megvan a reménységre, hogy ez az 50 éves jubileum az ő áldott életének csak egy felvirágozott és fellobogózott átmenő állomása lesz, amelyről tovább haladva még sok áldást nyer onnan felülről és sok áldással munkálkodik tovább az Úr szőlőjében.

Az utánunk következő nemzedék lesz hivatva arra, hogy a most élők életének értékét lemérje. Én csak a kortárs jogán akarom most itt Keck Zsigmonddal való két találkozásomat elmondani: Ezelőtt 32 esztendővel történt. Mint fiatal teológus látogattam meg őt. Abban az időben a budapesti teológián még a régi racionalista teológia utolsó mohikánjai vívták csatájukat a mind jobban erősödő pietista és belmissziós irány híveivel. Ebből a szempontból néztük akkor az embereket, hogy melyik táborba tartoznak. Én is ebből a szempontból néztem Keck Zsigmondot. A legelső, amit észrevettem benne: Isten Igéjének, mint Isten kijelentett akaratának a komolyan vétele. Megállapítottam: ez pietista.⁷ Még hozzá

⁷ Jelentése jámborság, kegyesség. Az egyéni jámborságot, és a protestáns egyház egészét megújítani akaró mozgalom. A 17-18. századi evangéliumi keresztyén vallás megújító mozgalma.

tudtam róla, hogy Banovczen szeretetházat alapított s Cservenkán is vasárnapi iskolai és ifjúsági munkát végez, bibliaórákat tart – hát persze, hogy pietista. De másrésről a pietistákról nem a leghízelgőbben nyilatkozott s magam is láttam, hogy egész más, mint azok akiket én pietistáknak ismertem. A kánaáni nyelv, a lelki gőg egészen hiányzanak belőle s olyan, mint egy modern teológus. De mégsem az, mert minduntalan a Heidelbergi Kátéból, Luther és Kálvin írásaiból beszél, látszik, hogy ezekkel foglalkozik, azok a tanítómesterei. Eszerint sem nem pietista, sem nem racionalista, hanem ortodox.⁸ Mivel pedig ez a háromféle felfogás együtt és egyszerre képtelenség, tehát akkor ez az ember: – egy paradoxon.⁹ Ez volt vele az első találkozásom.

Ezelőtt 7 esztendővel meghívtuk a kolozsvári teológia két tudós tanárát, dr. Tavaszy Sándort és dr. Imre Lajost, hogy tartsanak nekünk előadásokat a dialektika teológiáról¹⁰ korunk legújabb teológiai irányáról, mely a háború után Svájcban indult el s ma már a világ valamennyi teológusát vagy meghódította, vagy ostrom alatt tartja. Ez az új teológiai irány sokunk előtt ott bontakozott ki a feketicsi árvaház nagy szobájában, ahol Keck Zsigmond arcképe, mint első alapítóé függ a falon. Egyszer csak azt vettük észre, hogy az előadások leleplezték előttünk azt az arcképet, leleplezték Keck Zsigmondot, a dialaktika teológiájának, a reformátori teológiának, az Ige teológiájának, a paradoxonok teológiájának művelőjét, aki ezelőtt 50 évvel, amikor Barth és Brunner még a világon sem voltak, meglátta, fölismerete és művelte az összes teológiai irányoknak ezt a korrekcióját, amit mi nem értettünk s ezért tartottuk őt mindig paradoxonnak. Most megértettük és ez volt vele a második találkozásunk.

A kegyelem mely előttünk hordozta, megengedte neki érnie azt az örömet, hogy nem csak megelőzött bennünket, hanem utol is érhattük őt s lelkiatyánknak, tanítómesterünknek elfogadhatuk” (Orosz 2002, 22–23).

⁸ Igazhitű, igazhívó.

⁹ Feloldhatatlannal látszó ellentmondás.

¹⁰ A 20. század elején jelentkező irányzat, főleg a gyakorlati teológiában jelentős. Újra tisztázza az egyház reformátori fogalmát, a látható és láthatatlan egyház viszonyát, a hit és hitvallás jelentőségét.

5.3. Egyházszervezés, diakónia és gyülekezetépítés

Címszavakban összefoglalva e három dolog jellemezte azt a csaknem negyven esztendeig tartó lelkipásztori-püspöki szolgálatot, amelyet Ágoston Sándor végzett szülőfalujában, Bácsfeketehegyen. Ez a falu – egykor Feketehegy, majd Bácsfeketehegy, később Feketics, majd ismét Bácsfeketehegy – a Duna és a Tisza között, ennek déli felében van, melyet a békeszerződés Jugoszláviához csatolt. A falu népe a húszas években vegyes lakosságú volt. Vegyesen éltek itt magyar és német reformátusok, valamint lutheránusok. Ez a nép sokkal civilizáltabb volt, mint a dunántúli és a drávántúli lakosság, gazdaságilag is fejlettebbek voltak, életszínvonaluk magasabb volt, de lelki életük korántsem volt olyan, mint a baranyai őslakosságé. Érdekesség az, hogy a Tiszán túl, Bánátban egy egészen más mentalitású nép lakott akkoriban. Őket az egykori Habsburg kormányzat telepítette oda nagy tömegekben, részben Magyarországról, részben pedig Németországból. Voltak közöttük tiszta református és tiszta lutheránus telepek. Egy dologban azért eléggé közel állt egymáshoz Bácska és Bánát népe: az egyházhoz való ragaszkodásban.

Ágoston Sándor negyvenéves volt, amikor visszatért abba a faluba, amelyben született és gyermekkorát töltötte. Ez egybeesett azzal az időszakkal, amikor az első világháború befejeződött, és amikor nemcsak a Délvidéken, hanem az egyházi életben is meglehetősen „ázsiai” állapotok uralkodtak. Tóth Sándor eszéssel egy időben halt meg az akkori főgondnok, Kozma László (1849–1920) zombori ügyvéd is. Az a generáció, amely addig az egyházi életet kormányozta, szinte teljesen eltűnt. Gyakorlatilag ettől az időszaktól veszi át Ágoston Sándor munkatársaival együtt az Országos Egyház irányítását. A közegyházi élet jelentősebb eseményei többnyire Bácsfeketehegyhez kötődtek, a jelentősebb egyházi intézmények is itt működtek. Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a későbbi püspöki székhelynek is a bácsfeketehegyi gyülekezet adjon otthont.

6. Az árvaház

Ágoston Sándorra nagy hatást gyakorolt a Szlavóniában eltöltött lelkeszi szolgálati ideje. Két nemes lelkű emberrel ismerkedett meg ott, az egyik a már említett id. Keck Zsigmond, a másik pedig Kelecsényi Zádor vukovári közjegyző volt. Ágoston Sándor Feketicsre való érkezése után folytatta azt a munkát, amelyet Keck és Kelecsényi megkezdett.

Keck Zsigmond mint Šidski Banovci lelkipásztor sajnálattal tapasztalta, hogy a környéken letelepedett református munkások, béresek gyermekei nem részesülhettek vallásos oktatásban, sőt még a legalapvetőbb tudás elsajátítására sem volt lehetőségük. Így még 1888-ban az egyházmegyei közgyűléshez folyamodott, hogy támogassa őt abban, hogy a missziós körzetében élő szegény családok gyermekei számára egy „nevelőházat” létesítsen. Elképzelése meg is valósult. Széleskörű gyűjtést indított nemcsak az egyházmegyében, hanem Svájcban és Hollandiában is. A környék pusztai béreseinek gyermekeit Banovcin helyezte el. Ő maga is nagy-nagy szeretettel dolgozott a szeretetházban. Keck Zsigmond 1893-ban Cservenkára kapott áthelyezést, s ettől kezdve a nevelőház visszafejlődésnek indult. Ezért az egyházmegye áthelyezte azt Vukovárra. Kelecsényi Zádor vukovári közjegyző volt ennek az áthelyezésnek a kezdeményezője. Óriási buzgósággal és energiával kezdett hozzá a munkához. Hamarosan házat szerzett az intézmény számára, majd 1912-ben nyolcvan gyermek befogadására alkalmas emeletes házat építtetett, amely a legmodernebb felszereléssel volt ellátva. A gyermekekkel négy tanító és egy lelkes foglalkozott, az egész intézmény lelke maga Kelecsényi Zádor volt. Őt tekinthetjük a szeretetház második megalapítójának. Váratlan csapást jelentett 1917-ben Kelecsényi Zádor hirtelen bekövetkezett halála, majd az összeomlást jelentő első világháború. 1918 novemberében a szeretetház lakói átkerültek Mohácsra, majd innen később szétszéledtek. Az épületet a katonaság szállta meg, ez egyben a szeretetház végérvényes megsemmisülését jelentette.

Nem hiába töltötte Ágoston Sándor első szolgálati éveit Kórógyon. Keck Zsigmond és Kelecsényi Zádor nemes céljának folytatása legnagyobb mértékben neki köszönhető. A vukovári szeretetház felélesztésének gondolata egybeesik Ágoston Sándor Bácskába való áttelepülésével.

1921. augusztus 31-én a zombori egyházmegyei közgyűlés elhatározta, hogy Újvidéken életre kelti a háború után megszűnt református szeretetházat. Azt gondolták, hogy Újvidék alkalmas lesz gyermekek elhelyezésére s későbbi anyanyelvű iskoláztatására is. Ágoston Sándor azonnal nekilátott a szükséges anyagiak biztosításához. Munkatársakat toborzott, megjelentette az Árvaházi Naptárt, amelynek jövedelmét az árvaház létesítésére szánta. Megnyitni azonban nem tudta az intézetet, mert egyrészt nem találtak megfelelő házat, másrészt a gyermekek élelmezését nem merte magára vállalni az ott lelkeszi szolgálatot teljesítő Horváth Lajos újvidéki és Háda Sándor pirosi lelkipásztor.

Időközben a feketicsi presbitérium vette a kezébe az árvaház megnyitásának ügyét, s erről hamarosan döntés is született. 1922 őszén megkezdődtek az előkészítő munkálatok. Vettek egy egyszerű kis házat, s azt kölcsönkapott bútorral bebútorozták. Felkérték a gyülekezetek vezetőségét, hogy vegyék nyilvántartásba azokat az árvákat, akiknek nélkülözhetetlen a szeretetházban való elhelyezése.

1922. január 2-án jelent meg az első árva gyermek, Domján Bálint, aki szegényes öltözetben gyalog érkezett Moravicáról Feketicsre. Az első évben a tüzelő hiánya miatt csak nyolc gyermeket tudtak elhelyezni. Hamarosan rájöttek, hogy az épület igen szűk az árvák elhelyezésére, és szükséges a bővítése. Távolati céljuk az volt, hogy ha megfelelő helyet találnak, akkor emeletes házat építenek fel erre a célra.

Az épület kérdése hamarosan megoldódott, igaz kicsit eltért az eredeti céltól. Ágoston Sándor püspök kapcsolatba került Szikes Ignác mérnökkel, aki jelezte, hogy szeretne Feketicsről elköltözni és a házat is el szeretné adni. Mivel egy nagy keresztházról volt szó, úgy látták, hogy alkalmas lenne az árva gyermekek elhelyezé-

sére. Hamarosan meg is vásárolták az említett házat a református templom utcájában. Az árvaház felszentelése 1923. november 21-én történt. Maga az épület huszonnyolc éven keresztül átlag negyven gyermek elhelyezésére bizonyult alkalmasnak anélkül, hogy bővíteni kellett volna.

1950-ben váratlan fordulat állt be az árvaház életében, a hatóságok váratlanul megszüntették az árvaházat. A gyermekek egyik részét állami gyermekotthonokban helyezték el, többen családokhoz kerültek, néhányat közülük a verbászi diakonisszaház vett át. Az árvaház fennállásának huszonhét éve alatt 314 árvát neveltek fel, alkalmanként 30-40 gyermeket.

Az egykori árvaház épülete megmaradt egyházi tulajdonban. Egy ideig lelkész- és egyházi munkásképző szeminárium működött benne, majd konferenciатеleppé alakították át. Ma gyermek és ifjúsági katekizációkat, lelkészértekezleteket, presbiteri és női találkozókat, teológiai konferenciákat tartanak itt.

6.1. Keresztény Ifjúsági Egyesület (KIE)

Nagy érdeme volt Ágoston Sándornak a fiatalok, ifjak felkarolása, a velük való törődés, bekapcsolásuk az egyházi, illetve lelki életbe. Ennek jegyében alakult meg 1928-ban Jugoszláviában a Keresztyén Ifjúsági Egyesület, népszerű nevén a KIE. A továbbiakban nézzük meg, hogy mi volt valójában a KIE, hogyan honosodott meg a Délvidéken és milyen tevékenységet fejtett ki ezen a területen.

„Mit jelent ez a három betű K.I.E.? Sok magyar ifjú van Jugoszláviában, aki nem ismeri ezt a három betűt. Keresztyén Ifjúsági Egyesületet jelent ez a három betű. Amerikában, Angliában, Kínában, Japánban s a világnak minden nagyobb városában ismerik ennek megfelelő angol, kínai vagy egyéb betűket. Ezek a betűk egy keresztyén ifjúsági mozgalmat jelentenek, amely behálózza az egész világot. – Keresztyén fiatal emberek utazásuk közben mindenütt a keresztyén ifjúsági egyesületek után érdeklődnek, mert tudják, hogy akármelyik országba menjenek, ezekben mindenütt

otthonra és testvérekre, Krisztust követő, segítsre kész fiatalemberekre találunk.

A Keresztyén Ifjúsági egyesület Jézust vette mintaképül. A Biblia azt mondja Jézusról a Lukács evangéliuma második részében az 52-ik versében: „Jézus pedig gyarapodék bölcsességben, testének állapotjában, és Isten és emberek előtt való kedvességben.”

Teljes élet és jellem csak az lehet, amely így növekszik, mint Jézus növekedett.

1. A K.I.E. tanítani akarja tagjait. Tanfolyamok, előadások által értelmileg művelni akarja tagjait.
2. Testileg erős és egészséges fiatalembereket akar nevelni, ezért sporttal, higiénikus életszokásokkal akar ép testű fiatalembereket nevelni.
3. Isten előtt kedves fiatalembereket akar nevelni, vagyis lelki életet élő fiatalembereket. Önzetlen szeretetteljes, szolgálatra kész, tiszta életű fiatalembereket, akik nem csak léteznek egyik napról a másikra, hanem Isten előtt kedves életet élnek, akik Istennek a munkatársai ebben a sok bűnnel és nyomorúsággal tele világban.
4. De ugyanakkor emberek előtt is kedves fiatalembereket akar nevelni, azaz nem valami torz lelki életet élő fiatalembereket, akik örökké hosszú képpel és savanyú arccal járnak, hanem akik lelki békét, tiszta vidámságot, örök tavaszt hordoznak maguk körül, akik bátran néznek mindenki szemébe, fiatalembereket, akik a társas életben is megállják a helyüket.

Jugoszláviai református keresztyén ifjak és egész református egyház! Jertek, építsünk a KIE segítségével egy új, erős testű és lelkű, tiszta jellemű, keresztyén ifjúságot!” (Orosz 2002, 44–45).

1927. február 24-én Újvidéken járt Sartorius Ernő, a KIE genfi főtitkára, és részt vett az ott megtartott konferencián. Ezen a konferencián jelen volt T. P. Sitters úr is, a belgrádi KIE angol igazgatója, aki kifejezte óhaját, hogy az ifjúsági munkában a vajdasági magyar és német ifjak a szerb ifjúsággal találkozzanak, és együtt dolgozzanak. Ezt a javaslatot tett követte – igaz, egy kis késéssel

ugyan –, de a belgrádi KIE a következő évben, 1928-ban meghívta Dobos Károly református lelkipásztort, a KIE magyarországi utazótitkárát, hogy tartson előadást a KIE-ről, és hogy egyház-megyéinkben az ifjúsági munka megindítása végett együttes körutazást tegyenek és konferenciát tartsanak.

Dobos Károly – aki nem más, mint Ágoston Sándor veje – 1928. május 3-án érkezett meg Feketicsre, ahol még aznap a mozi nagytermében tartotta meg első előadását. Ezt követően egy ötnapos körutazásra és előadás-sorozatra került sor. Amelynek célja a KIE népszerűsítése volt Jugoszlávia területén. Nem sokkal a konferenciasorozat után hivatalosan is megalakult a KIE a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyházban, és kezdetét vette az ifjúsági munka.

A továbbiakban irányuljon figyelmünk az Ágoston Sándor lelkipásztor-esperes által pásztortolt feketicsi gyülekezetben végzett KIE-tevékenységre. A feketicsi gyülekezetben még 1928-ban kezdte meg tevékenységét a Keresztyén Ifjúsági Egyesület.

A megalakulás évében a KIE két fiú- és egy leánycsoportból állt. Kezdetben hetente egyszer tartottak összejövetelt. A megalakulás évében negyvenhárom rendes tagja volt. Elsődleges céljuk a megalakulást követő évben a Szentírás tanulmányozása és énekek tanulása volt. Emellett azonban önképzőköri műsorokat is készítettek.

A megalakulást követő évben a tagok létszámának növekedése szükségessé tette, hogy megfelelő helyiség biztosításáról is gondoskodjon a KIE. Kibéreltek egy helyiséget, és itt már szélesebb körű munkát fejtettek ki. Vallásos ismeretterjesztő előadásokat tartottak, ezenkívül énekkar és szavalócsoport alakult. A későbbiek folyamán az egyházi tulajdonban levő egykori „fiúk iskolája” lett a KIE épülete. Az épület átalakításával lehetőség nyílt a gyakoribb találkozásokra és az intenzívebb munkára. A vasárnap délutáni összejövetelek elengedhetetlen része volt a bibliaolvasás rövid igemagyarázattal és imádsággal. Ezt a szolgálatot a legtöbb alkalommal maga Ágoston Sándor végezte, főleg a kezdeti években, később pedig a segédlelkészek.

Az 1941 előtti Jugoszláviában az elemi iskolában csak a 4. osztályig folyt a tanítás magyar nyelven. Ebből következett, hogy a magyar gyerekek anyanyelvű oktatása ezután megszakadt. Az így keletkezett űrt is a KIE vezetősége próbálta meg betölteni magyar helyesírási foglalkozásokkal és a magyar irodalom történetének ismertetésével Ezenkívül eszperantó nyelvtanfolyam, szerb nyelvi oktatás és matematikaoktatás is folyt a KIE keretében.

Feketicssen hagyománya volt az ifjúság körében a tamburázásnak, így a KIE keretében hamarosan tamburazenekar is alakult. A KIE nagytermében színpad is készült, amelyen téli időszakban színdarabok, szórakoztató előadások, kerültek bemutatásra. A KIE keretébe tartozott, de önálló tevékenységet folytatott a református ének- és daloskör. Sátoros ünnepeken rendszerint a templomban is felléptek, de jelen voltak a temetéseken is.

A KIE munkájában fordulópontot jelentett a negyvenes évek kezdete. A második világháború szele, a katonai behívók kiragadták a legtevékenyebb ifjúsági vezetőket a KIE tagságából. 1942-től az ifjúsági munka csupán a péntek esti bibliaórákra és a keddi esti szórakozó összejövetelekre korlátozódott.

Az egyház keretében tevékenykedő KIE hatósági előírások miatt 1945 után nem működhetett tovább. Az ifjúsággal való foglalkozás azonban a gyülekezetben a felszabadulás utáni években sem szakadt meg, tovább folytatódott, csak más formában. Az ifjúsági munka két csoportban folyt, ezek irányításával viszont a lelkesházaspár, Ágoston Sándor és felesége foglalkozott.

7. A Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház mint „Országos Egyház”

7.1. Az első országos zsinat és egyház tisztségviselőinek megválasztása

Új egyházi életünk állami rendezése jó tíz évet váratott magára. Tíz esztendőnek kellett elmúlnia, míg az új állam az első világháború után a maga telkén rendet csinált. Sorsfordító volt az 1929-

es esztendő, amikor egyházmegyénk elnöksége felszólítást kapott közvetlenül a vallásügyi minisztertől az új törvényeket meghozó országos zsinat előkészítésére. Ez meg is történt, 1930. február 3-ra az egyházmegye elnöksége meghívást kapott Belgrádba a református és evangélikus egyházakról szóló állami törvény előkészítő tanácskozásaira. Még ez év április 16-án megjelent a protestáns egyházakról szóló törvény, amely valamilyen formában rendezte az egyház és az állam közötti addig meglehetősen feszült helyzetet.

A református egyház első alkotmányozó és törvényhozó zsinata, a már említett felekezeti törvény értelmében, 1930. július 17-én alakult meg Belgrádban. Ennek elsődleges feladata volt egyházunk törvényeinek és alkotmányának a megalkotása és elfogadása. Tizenkét tagú szűkebb bizottságot jelöltek ki arra, hogy a már előzőleg benyújtott törvényjavaslatot áttanulmányozza. A zsinat ennek a bizottságnak az ülését bizonytalan időre elnapolta. Első ülésükre 1930. augusztus 19. és 21. között került sor Daruváron, majd folytatták a megkezdett munkát szeptember 22-én Verbászon. Az alkotmányjavaslatot pontról pontra megtárgyalták. Figyelembe véve az egyházközségek észrevételeit, előzetes „szentesítés” céljából felterjesztették a minisztériumba. Innen visszakapták minden jelentősebb módosítás nélkül, elvégezték rajta az utolsó simításokat 1933 februárjában, és a végleges elfogadására 1933. május 11-én került sor.

„Magunk csinálta főokmánya volt a magunk életének ez az alkotmány, atyáink nemzedékének e maradandó műve. A megtárgyalt, megvéleményezett, elfogadott és szentesített alkotmányunk tudomásulvételére és aláírására még egyszer összegyűlt a zsinat ugyanabba az ősi templomba, amelyben, 1576-ban hitvalló ősünk a hercegszőlősi kánonokat megállapították és aláírták. A történelmi kövek néma bizonyosságtevésére áhítoztak 1933. július 10-én” (Thomka 1968, 43).

Az új alkotmány szerint az egyházat a továbbiakban „Országos Egyház”-nak kell nevezni azért, mert egyetlen volt az országban és Jugoszlávia egész területére kiterjedt, pedig számbelileg alig

volt nagyobb egy magyarországi egyházmegyénél. Élére, különösen a többi felekezetre való tekintettel, püspököt és országos főgondnokot állítottak. Az alkotmány Országos Egyházunkat négy egyházmegyére osztotta, négy esperessel és egyházmegyei gondnokkal az élükön. Az egyházközségek szervezete csak annyiban különbözött az előzőekhez viszonyítva, hogy a presbitérium mellett minden gyülekezetben egy diakónuscsoport is működött, melynek férfi és nőtagjai is voltak. A közgyűlés hatáskörét bővítették azzal, hogy évenként meg kellett tárgyalnia a presbitériumok és a diakonátusok évi jelentéseit. Az országos közgyűlés pedig egyben országos törvényhozó zsinat is lett.

Másnap, 1933. július 11-én tartották meg az „utolsó egyházmegyei közgyűlést” Rétfaluban, ugyanott, ahol az első világháború után először gyűltek össze 1920. október 21-én. Akkor korszakot „nyitni”, most viszont korszakot „zárni” – talán az új országos egyházi élet egyik legbizonytalanabb korszakát zárni – gyűltek itt össze egyházunk vezetői. A közgyűlés istentisztelettel kezdődött és közös úrvacsorával zárult. Végezetül az összes megjelent lelkész aláírta egyházunk hitvallásait: a Heidelbergi Kátét és a Második helvét Hitvallást.

Már csak egy dolog maradt háta, ez pedig az „Országos Egyház” tisztségviselőinek megválasztása. Először egyhangúlag megválasztották Az Országos Egyház első püspökét, Ágoston Sándor feketicsi lelkipásztort, addigi esperes személyében, az országos főgondnok pedig dr. Kurcz Henrik külai ügyvéd lett. Királyi és miniszteri megerősítésük után ünnepélyesen beiktatták őket hivatalukba. Megválasztották az Országos Egyház többi tisztségviselőit és a négy egyházmegye vezetőit is.

7.2. Az Országos Egyház első tisztségviselőinek ünnepélyes beiktatása

A református egyház gyakorlata szerint a lelkészi tisztségviselőket a templomban, ünnepi istentisztelet keretében iktatják be tisztségükbe. A világi tisztségviselők ugyanakkor fogadalmat, azaz hiva-

tali esküt tesznek. Így került sor a püspöki beiktatás ünnepélyére 1934. május 2-án a feketetsi templomban. Az ünnepi istentiszteleten jelen voltak a különböző hatóságok és a más felekezetű egyházak képviselői is. Az ünnepi istentisztelet magyar, német és horvát nyelven folyt. Éneklés majd imádság után következett az újonnan megválasztott Országos egyházi tisztségviselők eskütelete. Ezt követték az ünnepi köszöntések. A „Jövel Szentlélek Úr Isten...” kezdetű ének éneklése után következett a püspök igehirdetése, amelynek alapigéje az Efézus 2, 8–9 volt.

A templomi ünnepély után a vendégek az árvaházban közös szeretetvendégségen, ebéden vettek részt. Még ugyanazon a napon, május 2-án délután négy órakor a feketetsi templomban kezdetét vette az új alkotmány szerint megalakult első országos közgyűlés.

Ének és a püspök imádsága, bibliaolvasás után dr. Kurcz Henrik országos gondnok mondott nagyon szép és tartalmas megnyitóbeszédet. Ennek a közgyűlésnek mindössze huszonnyolc tagja van, a régi egyházmegyei gyűlés száznál több tagjával szemben. Ebből következett, hogy az újnak jóval rugalmasabbnak kellett lennie a réginél. A közgyűlés előtt óriási feladat állt. Összesen huszonöt szabályrendeletet kellett megtárgyalnia, ezenkívül még a szokásos jelentések, valamint tanácshatározatok megvitatása is napirenden szerepelt. Ezt az óriási munkát a közgyűlés mégis elvégezte másfél nap alatt. Úgy volt ez lehetséges, hogy különféle szabályrendeletek (az országos közgyűlés, egyházmegyék, egyházközségek tisztségviselői, fegyelmi, bírósági stb.) már korábban elkészültek. Most csak megvitták, némileg módosították és elfogadták őket. Az elfogadott szabályrendeletek házilag sokszorozított szövegét minden egyházközségnek eljuttatták. A közgyűlés másnap, május 3-án este nyolc órakor véget ért.

Egyházunk életének első húsz esztendejében talán legfontosabb állomásnak kell tekintenünk az 1933. évet. „Igen fontos állomás volt ez számunkra, mert most már az állam által is elfogadott, szentesített törvények megszüntették az első világháború okozta bizonytalanságot, nyomasztó és izgatott kedélyállapotot a lelkek-

ben. Új történelmi létünk új életünk teljes épülete készen állt, ezt tetőzték aztán be még az 1934. évi választások.

E, sajnos, elég rövid korszakot a második világháborúig, egyházi életünk elmélyítése jellemzi, belső tartalommal való feltöltése. Igazi »ágostoni« korszak volt ez. Nemcsak azért, mert Ágoston Sándor püspökünk bölcsen tudta kivívni Országos Egyházunk elismerését és jogait illetékes hatóságaink előtt – végeredményben háromszor is: a második világháború előtt, alatt és után –, hanem inkább azért, mert egyházunkból még bölcsebben tudott Egyházat csinálni, egyetlen testbe, egyetlen vérkeringésbe, egyetlen akarat közösségébe foglalni, Isten kegyelméből, a most már új állami törvényekkel is megbiztosított Jugoszláviai Református Keresztény Egyházat. Püspöki jelentéseiben mind nagyobb helyet kaptak a kánoni jelentések, szemmel tartotta a lelkipásztorok magán és családi életét, az egyházközségek hitéletének legapróbb részleteit, országos mozgalommá bővítette a vasárnapi iskola, a K.I.E., a női bibliakörök, a presbiteri bibliaórák munkáját, szegények és árvák felkarolását. Jelentéseiben, körleveleiben, egyházi lapjának cikkeiben ébren tartotta híveinek áldozatkészségét. Szervezőtehetségének igazi nagysága abban nyilvánult meg, hogy kezeiből nem engedett ki semmit, még mi kezeinket sem. Mindig mindenki munkatársa kellett legyen” (Thomka 1968, 44).

7.3. Az új gyülekezeti énekeskönyv

Már korábban említettük, hogy az 1933. esztendőől a második világháborúig terjedő, viszonylag rövid időszakot egyházi életünk „elmélyítése” jellemezte. „E belső építésnek volt egyik legszebb, mert legmaradandóbb, református világunkban országhatárokon túl is értékelt alkotása az Ágoston Sándor nevéhez fűződő új Énekeskönyvünk. E könyvbe is beleépítette nemzedékének szerény segítségét, de a legnagyobb magyar egyházi zenei emléket is, még Kodály Zoltánnál is járt. Élete főművének tartotta ezt az Énekeskönyvet! A Kálvin irányítása alatt 1539-ben megjelent első református énekeskönyv 400. évfordulóján adta ki. Használatát

az 1939. november 10-én Debelyacsán tartott hatodik közgyűlés rendelte el, gyűlekezeteinkben 1939 első adventi vasárnapján iktatták be. Nemcsak az ő életének, hanem egyházi életünk hőskorának első húsz esztendejének, az első nemzedék bizonyágtevésének szépen csillogó koronája volt és maradt az ő Énekeskönyve” (Thomka 1968, 44–45).

A továbbiakban nézzük meg röviden miért is volt szükség új, önálló énekeskönyv kiadására a Délvidéken, és hogyan keletkezett ez az énekeskönyv. Az 1938. évi Országos Egyházi Közgyűlés legfontosabb határozata volt az új énekeskönyvre vonatkozó javaslat elfogadása és a kinyomtatás elrendelése. A magyar reformátusoknak a háború végéig közös énekeskönyvük volt. Akkor az a végzetes hiba történt, hogy Magyarországon új énekeskönyvet adtak ki s az összes régi énekeskönyvet papírmalomban felőröltették. Így az utódállamokba szakadt reformátusok nem tudták, mit csináljanak. A régit már nem lehetett megszerezni, az újat pedig nem lehetett behozni. Legelőször Erdélyben készítettek egy új énekeskönyvet, amelyből a zsoltárok nagyobb részét kihagyták, szám szerint csak 40 zsoltár maradt meg az összesen 150-ból. A dicséreteket is egészen önállóan válogatták össze. Ezután csehszlovákiaiak adtak ki egy új énekeskönyvet, de ez még inkább eltérő volt a régiektől. A Jugoszláviában élő reformátuság tartott ki legtovább a háború előtti régi énekeskönyv mellett. Mivel a rendelkezésre álló készlet gyorsan elfogyott, a külföldről való nagyobb mennyiségű beszállítás még mindig nagyon körülményes és bizonytalan volt, a pénzáttétel meg szinte teljesen lehetetlen, egyházunk vezetősége Ágoston Sándor püspökkel az élen elhatározta, hogy egy teljesen új énekeskönyvet szerkeszt meg és ad ki. Már ekkor felvetődött az egységes énekeskönyv használatának a gondolata, de ha bármely más országban használatos énekeskönyvet vettek volna itt át, a kívánatos egységet nem sikerült volna helyreállítani, mert minden országban másfajta énekeskönyvet használnak. Így született meg a végleges elhatározás egy olyan énekeskönyv kiadására, amely a legközelebb állt a háború előtti régi énekeskönyvünkhöz.

Az előzetes elképzelés az volt, hogy ebben az énekeskönyvben benne lesz mind a százötven zsoltár minden változtatás és rövidítés nélkül. Ezenkívül azok a dicséretes, amelyeket a gyülekezetek addig is megszoktak és szerettek, valamint néhány szép dicséret, amelyeket a magyarországi, erdélyi, csehszlovákiai református énekeskönyvből kölcsönöztek. Sőt tervben vették azoknak az énekeknek a felvételét, amelyek az előző, ún. régi énekeskönyvbe nem kerülhettek bele. Ezenkívül énekek felvételét is, amelyek egyik magyar református énekeskönyvben sem szerepeltek, csak a magyarországi evangélikusok énekelték őket. Végezetül pedig olyan énekek beiktatását látták jónak, amelyek közösek a német, francia, angol református testvérekével, és amelyek nagyjából a Hozsanna és Halleluja énekeskönyvekben is megtalálhatók. Így az új Énekeskönyv a belenyomtatandó Heidelbergi Kátéval és imákkal, valamint a százötven zsoltárral és a körülbelül háromszázötven dicsérettel együtt hatszáznegyven oldal terjedelmű kellett, hogy legyen. Ezt a nagyon szép és nemes elképzelést hamarosan tettek követték. A nagy munkára és a nyomdai előállításra körülbelül negyven hét állt rendelkezésre.

Ágoston Sándor püspök mint mindig, most is igyekezett megfelelő munkatársakat találni, akik segítségére lesznek e könnyűnek éppen nem nevezhető feladatnak a megvalósításában. Elöljáróban két nevet kell megemlítenünk: az egyik Árokháty Béla budapesti református lelkipásztor, orgonaművész, aki a zenei rész kidolgozásában segített és adott tanácsokat, a másik pedig dr. Karácsony Sándor egyetemei magántanár, aki akkoriban egyike volt a legkiválóbb magyar nyelvtudósoknak, s az új énekeskönyv irodalmi részének kidolgozásában vett részt. A dicséretes kiválogatásában az említett személyeken kívül segítettek még dr. Révész Imre, valamint ifj. Keck Zsigmond, Dévai Lajos, Piger Zoltán, Weimann Péter és Póth Lajos délvidéki lelkipásztorok. A nagy munka időben elkészült, és 1939 első adventi vasárnapján már a gyülekezeti tagok is kezükbe vehették.

Kétségtől az egyik legjobb énekeskönyvet sikerült elkészíteniük. A magyar református énekeskönyvek történetében először

fordult elő, hogy az egész énekanyag a Heidelbergi Káté nyomán nyert beosztást, és hogy az énekek mind evangéliumi tartalmúak. Az újonnan elkészült énekeskönyv értékére a más országokban élő református testvéreink is felfigyeltek.

Vásárhelyi János erdélyi püspök így értékelte az új jugoszláviai református énekeskönyvet: „Az elmúlt 22 esztendőnek egyházi életünkben legértékesebb alkotása a délvidéki énekeskönyv. Nem kell sokáig gondolkozni, el kell fogadni, be kell vezetni, s ezzel az egyetemes magyar református énekeskönyv kérdése egyszerre meg van oldva” (Ágoston 1941, 62).

8. Egyházi oktatás és nevelés

8.1. A bácsfeketehgyi polgári iskola megalapítása

1941-ben az egyház kezdte visszanyerni egykori oktatói szerepét is. Ezt a lehetőséget kihasználta Ágoston Sándor püspök, és a bácsfeketehgyi presbitérium polgári iskolai tanfolyamot szervezett. Tervük az volt, hogy ez idővel református polgári iskolává fejlődik. Két éven keresztül tanfolyamot tartottak, és az iskolai félév végén a tanulók magánvizsgát tettek.

A polgári iskola 1943. november 16-án nyílt meg. Kezdetben nagy gondot okozott a megfelelő tanerő hiánya. A tanári állásokra kiírt pályázatokra nem jelentkezett senki. Előbb a kiskunhalasi református polgári leányiskola ígérte meg, hogy egyik tanárnőjét a szervezés munkálataira és az iskola működésének beindítására szabadságot fogja, és elküldi Bácsfeketehgyre. Ezt az ígéretet az iskola igazgatónőjének hirtelen halála miatt nem válthatták be. Később a nagykovácsi református polgári fiúiskola igazgatótanácsa hozta meg az áldozatot, hogy egyik kiváló tanárát, Gyaraky Jenőt február végéig szabadságot. Gyaraky Jenő minden külön jutalom nélkül vállalkozott arra, hogy a bácsfeketehgyi református polgári iskolát megszervezi, a munkát megindítja és az iskola vezetését irányítja és ellenőrzi. Így megkezdődhetett az oktatás. A tanítás 1943. november 15-én kezdődött és felsőbb rendelkezések

alapján 1944. március 31-én végződött. Az első tanévre ötvenhárom tanuló iratkozott be. A megnyitóünnepély 1943. november 16-án volt. A megnyitás napjának örömteli pillanatát még az a körülmény is fokozta, hogy éppen azon a napon érkezett a budapesti református főgimnázium ajándéka: húsz iskolapad, egy nagy szertárszekrény és egy tanári asztal.

Mivel a polgári iskola egyházi iskola volt, az oktatás középontjában a keresztyén nevelés állt. A tanítást egész évben imádsággal kezdték és végezték. Ezenkívül mindennap az első óra elején zsoltáréneklés és bibliaolvasás vezette be a napi munkát. A református tanulók (a polgári iskolába felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül iratkozhattak be a diákok) minden reggel a tanítás megkezdése előtt részt vettek a templomban megtartott áhítaton is.

A tantestület kezdetben a nagykőrösi Gyaraky Jenő megbízott igazgatón kívül óraadókból állt. Később sikerült néhány szaknárt is alkalmazni. Gyaraky Jenő 1944. február 29-én visszatért Nagykőrösre, és az igazgatótanács Ágoston Sándor lelkészt bízta meg az iskola igazgatásával. Az iskola keretében a kezdeti nehézségek miatt intenzív ifjúsági munka nem alakulhatott ki. Mindössze két ifjúsági egyesület működött: a már korábban említett KIE és Sportkör.

1944 szeptemberében megnyílt a polgári iskola második osztálya is, s ekkor a tanulók száma már nyolcvanra emelkedett. Az októberben beállt politikai változások miatt az iskola bezárta kapuit. A presbitérium felajánlotta a községnek az iskoláról való további gondoskodást, de a polgári közigazgatás nem sok készséget mutatott rá. Ennek ellenére Ágoston Sándor püspök és a presbitérium nem hagyta cserben az iskola tanulóit. A tél beálltával illegálisan foglalkozott a tanulókkal. Az iskolaév befejeztével a tanulók magánvizsgát tettek.

Ágoston Sándor püspök szívügyének tartotta a feketicsi gyermekek továbbtanulását. Arra ösztönözte a szülőket, hogy tehetséges gyermekeiket küldjék iskolába. Mindent megmozgatott, hogy lehetővé váljon a gyermekek számára a magasabb fokú iskoláztatás.

Tekintélyét is latba vetve Oszinte minden arra érdemesült diáknak biztosította a továbbtanuláshoz nélkülözhetetlen tanulmányi segílyt, ösztöndíjat. Kezdetben a szabadkai magyar gimnázium, majd később Kiskunhalas, Kecskemét, Csurgó középiskoláiba jutottak el Ágoston Sándor püspök támogatásával a feketicsi gyerekek.

9. Az egyház és a gyülekezet élete a második világháború utáni időszakban

Országos Egyházunk gyülekezeteire, így ezen belül a feketicsi gyülekezetre is érvényes volt a háborút követő években a gyülekezeti tagok általános elszegényedése. Az 1940-es évek végén és az 1950-es években a délvidéki magyarság soha el nem képzelt belső és külső változásokon ment át. A többnyire falun élő földművesek, akik őseiktől örökölték földjeiket és a föld szeretetét, birtokaik nagyobb részét elveszítették. Amit a földreform során meghagytak nekik, azt már nem volt kedvük megművelni. Elkeseredésüket csak fokozta a kényszerű terménybeszolgáltatás ténye. Ekkor nagyon sokan hátat fordítottak a paraszti életformának. Egyesek betársultak a frissen megalakult szövetkezetek valamelyikébe, mások viszont a környező városok üzemeiben kerestek munkát és megélhetési lehetőséget. Gyermeküket, ha csak tudták, taníttatták, hogy ne kelljen földműveseknek lenniük. Ezzel viszont megindult a falvak elnéptelenedése, ugyanakkor meglazult a népnek az egyházhoz való viszonya. A körülmények megváltozásával egyfajta ateista szemlélet kezdett teret hódítani tájainkon.

Talán valamelyest enyhített a nehézségeken az a tény, hogy az akkori Jugoszláviában az új államrend toleránsabb magatartást tanúsított az egyházakkal szemben, mint a korábbi hatalom. Jelentős változást hozott az 1946-ban meghozott új szövetségi alkotmány, amely az egyházakat és az államot elválasztotta egymástól. Ennél azonban sokkal jelentősebbnek bizonyult az 1953-ban meghozott vallásügyi törvény, amely a templomi istentiszteletek és a vallásitanítás szabadságát biztosította. Ettől kezdve a lelkészek is jogosultságot nyertek az állami nyugdíjra.

A változások ellenére a templomok padsorai nem teltek meg, hiszen az emberekben továbbra is élt a különböző megtorlásoktól való félelem. Voltak viszont, akik a legnehezebb időkben is kitartottak, s ők most még nagyobb lelkesedéssel vetették bele magukat a lelki munkába. Ez az általános megállapítás a feketicsi gyülekezetre is érvényes volt. A templomba járók száma a gyülekezetben stagnált. Az emberekre rátelepedett egy fajta közöny, s megbénította őket a félelem. Ettől eltekintve a gyülekezet vívta a maga harcát, élte életét és Isten kegyelméből átvészelte ezt az időszakot is. A gyülekezetben az intézményes diakóniai munka ugyan megszűnt, hiszen a már korábban említett árvaházat 1950-ben megszüntették, később viszont véglegesen felszámolták, de a szeretetszolgálatot továbbra is gyakorolták. Ágoston Sándor püspök közbenjárásával lassan érkeztek a külföldi segélyküldemények: ruhanemű, gyógyszer, élelmiszer. Ennek elosztása pedig a frissen alakult diakonátus tagjaira hárult. Jelentős segítség volt ebben az időben a külföldi testvérekkel való kapcsolatfelvétel, amely javarészt Ágoston Sándor püspöknek köszönhető, és amely kapcsolatot egyházunk mind a mai napig, – hol intenzívebben, hol kevésbé – de ápolja.

„Az elcsüggesztő közvélemény hatását enyhítette a külföldi testvéreinknek, az egyházak Világtanácsának és a HEKS-nek felénk forduló érdeklődése, szellemi és anyagi segítsége. Ez reménységet öntött lelkipásztorainkba és népünkbe, hogy íme nem vagyunk elfelejtve. A világ nagy nemzetei között élő református hittestvéreink szeme rajtunk van, és szíve velünk dobog.

Legnagyobb segítség volt és ma is ez a legnagyobb, hogy sűrűn meglátogatnak bennünket s személyes kapcsolatok szövődnek közöttünk és közöttük. Alig lehet felbecsülni pl. azoknak a személyes kapcsolatoknak a jelentőségét, amit három gyermektranszport svájci három meghívása és vendégül látása jelent. Nemcsak annyi ezeknek az értéke, amennyit egészségi szempontból jelentenek. Betekintést nyer a mi népünk egy magasabb színvonalú hit és erkölcsi életbe a családokon keresztül. Meglátja, hogy a haladás, a műveltség, a magas kultúra nem teszi feleslegessé a hitéletet és az egyházi munkát, sőt inkább nélkülözhetetlenné teszi azt.

Külföldi testvéreink közöttünk való megjelenése mindig olyan hatással van reánk, mint mikor a mi félreeső magános szigetvilágunk felé egy tengerjáró hajó közeledik, itt kiköt, és lelki kincseit előttünk feltárja. Külföldi testvéreink segítsége nélkül az igehirdetésben lenne a legnagyobb visszaesés. Több lelkésznek valami mellékfoglalkozás után kellett volna néznie, mert családját nem tudta volna fenntartani és gyerekeit nem tudta volna iskoláztatni. Hogy ebben a tekintetben nem állunk sokkal rosszabbul, mint ahogy állunk, ezt a segélyeknek tulajdoníthatjuk” (Ágoston 1959, 9).

10. Szórványkérdés a Délvidéken

Az eddigiekből világosan kiderül, hogy a délvidéki reformátusság a Kárpát-medence egyik legnagyobb szórványterülete. Az önálló anyaegyházközsegekhez, amelyek önálló lelkipásztorral és presbitériummal rendelkeznek, szinte az egész egykori Jugoszlávia területén, kicsi, lelkipásztor nélküli gyülekezetek is tartoztak. A szórványközösségek pásztorolásáról minden esetben a területileg illetékes anyaegyházközség lelkipásztora gondoskodik.

Magával a szórványban végzett eredményes és hatékony szolgálatok megszervezésével, Ágoston Sándor püspök foglalkozott először a második világháború utáni években. Nagy hangsúlyt fektetett a szórványvidéken élő magyar reformátusok felkarolására. Azt vallotta, hogy az igehirdetés élőszóval való folytatása mellett nagyon fontos az írásban sokszorosított igehirdetések szolgálata is. Így történhetett meg, hogy szolgatársaival együtt kész prédikációkat dolgoztak ki és jelentettek meg nyomtatott formában, mellékelve ezekhez a teljes istentiszteleti liturgiát és elküldték ezeket a kicsi szórványgyülekezetekbe és azokba a gyülekezetekbe, ahol nem volt lelkész. Ezzel az volt a céljuk, hogy a lelkipásztor nélküli gyülekezetekben is tarthassanak istentiszteleteket. Ennél talán még jelentősebb igehirdetési szolgálat a Házi Áhítat¹¹ című kiadvány megjelentetése. Ennek tartalma a svájci Losungsbuch¹²

¹¹ Bibliaolvasó kalauz.

¹² Német nyelvű bibliaolvasó vezérfonal.

szerinti napi Ige, valamint megfelelő énekek és imádságok voltak. Ennek a kiadványnak köszönhetően mintegy 1400 református családba jutott el az evangélium. Ezekhez a kiadványokhoz mellékelte Ágoston püspök a havonként kiadott püspöki körlevelét, amelyet gyülekezeteinken kívül a külföldi református testvéreinknek is elküldött német, illetve angol fordításban, kifejezve ezáltal is háláját a külföldről nyújtott segítségért.

Már korábban említettük, hogy a KIE-t államilag betiltották, így a fiatalság szétszéledt, s csak alkalmanként jött össze egy-egy vallásos estély vagy egyéb alkalmi rendezvény ürügyén. A vallás-oktatást az egyházak belügyévé tették, így a gyerekek hitoktatása már nem az iskolában, hanem a gyülekezetek berkeiben történt.

A második világháborút követő években, egyházunkban és gyülekezeteinkben szinte mindenféle tevékenység és szolgálat folytatódott – amelyeket már korábban is végeztek – csak az újonnan kialakult helyzetre való tekintettel más formában és átszervezve. Így történhetett meg, hogy már korábban egyházunk által (svájci református testvéreink és a HEKS¹³ segítségével) működtetett verbászi diakonisszaházat az állam átvette, annak lakóiról viszont továbbra is a református egyház gondoskodott, elhelyezve őket családoknál. Így a feloszlott diakonisszaház helyett az idősekről való gondoskodást a továbbiakban a Református Egyház Diakonátusa végezte. Így tulajdonképpen a diakonisszaház helyett diakonátus¹⁴ jött létre.

Már részletesen szoltunk arról az árvaházról, amely jelentős szerepet töltött be mind Országos Egyházunk, mind a feketicsi gyülekezet életében. Ez az intézmény 1923 és 1950 között működött, és ez alatt az idő alatt 314 lakója volt. 1950-ben az állam megszüntette az árvaház működését, de Istennek hála, megmaradt a tágas nagy ház és berendezés. Ehhez áthozták a szomszédos Verbászról az ottani diakonisszaház ingóságait és a kettőből nagyon szép, kedves, barátságos otthont rendeztek be Feketicsen

¹³ HILSWERK DER EVANGELISCHEN KIRCHEN SCHWEITZ – svájci segélyszervezet.

¹⁴ A Református Egyházban a szeretetszolgálatot végző testület.

a volt árvaház épületében 50 ágygal, vendégszobákkal, előadótermekkel, konyhával, éléskamrákkal. Ettől a pillanattól kezdve mind a mai napig ennek a háznak igen sokrétű rendeltetése van. Itt tartották és tartják a mai napig a lelkészkonferenciákat, a Zsinati Tanács¹⁵ üléseit, az országos női és presbiteri konferenciákat. Itt tartják 1955 óta rendszeresen minden évben a nyári katekizációkat, amelyek kezdetben – néhány fiatal lelkipásztor, köztük Kiss Antal javaslatára – elsősorban a szórványban élő gyermekek póthitoktatását szolgálta, mára azonban már a nagyobb gyülekezetekből érkező gyermekek is részt vehetnek ezeken az alkalmakon. Az említett ház egészen a közelmúltig Központi Otthonként vált ismertté. 1994 óta az újvidéki székhelyű Ökumenikus Szeretetszolgálat vállalta át ideiglenesen az otthon fenntartását, így azóta az előbb felsoroltakon kívül még ökumenikus találkozók színhelyévé is vált. A 2010-es évek elejétől az otthont ismét visszavette az Országos Egyház, és azóta a fenntartását is igyekszik ellátni.

11. A teológiai továbbképző szeminárium

Korábban már szoltunk arról, hogy az első világháború előtti és utáni időszakban szinte zavartalan volt a délvidéki református lelkészjelöltek képzése. Előbb az anyaországi teológiákon nyílt lehetőség a teológiai tanulmányok folytatására, majd később a politikai változások következtében az erdélyi, kolozsvári teológiai intézet biztosította, illetve segítette a délvidéki lelkészjelöltek képzését. A második világháború után ez a kép teljesen megváltozott. A világ felé addig, úgy ahogy nyitva tartó kapuk bezáródtak. A Délvidéken addig sem volt és most sincs önálló lelkészképző intézet, mivel ezen a vidéken él a legkevesebb református. Mivelhogy már akkoriban jelentkezett a lelkészhiány problémája, egyházunk vezetőségének önálló forrásokra támaszkodva kellett valamilyen formában orvosolnia ezt a kérdést. Így hosszas gondolkodás után Ágoston Sándor püspök úgy döntött, hogy egyházunkon belül,

¹⁵ A Református Egyház egyik fontos kormányzati szerve, amely a két Zsinat közötti időszakban irányítja az egyházi életet.

saját forrásokra támaszkodva megszervezi a Délvidéken a lelkész- és egyházi munkásképző szemináriumot. Így alakult meg 1959-ben az említett szeminárium, amelynek székhelye a feketicsi Központi Otthon lett.

Kétségtől Ágoston Sándor püspök életművének koronája ez a teológiai iskola, amelynek munkájában már csak nagyon keveset vehetett részt előrehaladott kora és betegsége miatt, mégis őt tekintjük a Jugoszláviai Református Keresztyén egyház feketicsi teológiai szemináriuma megalapítójának és előhívójának.

A teológiai iskola tanári kara is a délvidéki lelkipásztorok sorából került ki. Abban az időben jól képzett lelkészi kara volt egyházunknak. Így az egyes teológiai tantárgyak oktatására nem volt nehéz kiválasztani a megfelelő embert. A négy fő teológiai diszciplína egyes tantárgyait név szerint a következő lelkipásztorok oktatták: az ó-, illetve újszövetségi teológia tanára Röhrig G. Gyula verbászi lelkipásztor volt, aki kiváló nyelvérzékének és teológiai tudásának köszönhetően nagy szenvedéllyel és hozzáértéssel tanította a teológus diákok körében nem éppen népszerű görög és héber nyelvet; a rendszeres teológiai tantárgyak tanára Póth Lajos szabadkai lelkipásztor volt, aki német származásának köszönhetően anyanyelvi szinten beszélt a német nyelvet, és egy évig Karl Barth¹⁶ tanítványa volt Bázelen; az egyháztörténelem tanára Békássy Zoltán zombori lelkipásztor, későbbi bácskai esperes volt, aki egyháztörténeti előadásait színesebbé tette a magyar nemzet történelmének ismertetésével; a gyakorlati teológiai tantárgyak tanára dr. Csete K. István pacséri lelkipásztor volt, aki az előző lelkészekhez hasonlóan tárgyi tudásán kívül, alapos gyülekezetismerettel és sokéves – több gyülekezetben eltöltött – szolgálati gyakorlattal rendelkezett. A három utóbbi lelkész tanár a kolozsvári teológia diákja volt egykor.

Az oktatás három évig tartott, az egyes szemeszterek vizsgákkal zárultak. Ezen a szemináriumon szerzett lelkészi képesítést Láng Endre, a Horvátországi Kálvini Keresztyén Egyház nyugalmazott püspöke és a néhai Hájek János volt baranya-szalavóni-

¹⁶ Karl Barth (1886–1986) svájci evangélikus teológus.

ai esperes. A teológiai iskola hallgatója volt még 1960 és 1962 között dr. Csete Szemesi István, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház korábbi püspöke is, aki a tényleges katonai szolgálatának letöltése után Skóciában folytatta tanulmányait. 1963 után nyíltak fel a határsorompók Jugoszlávia előtt ismét, így lehetőség nyílt újra a külföldi teológiai akadémiákon való továbbtanulásra.

A teológiai szeminárium meglehetősen rövid életű volt, mindössze néhány évig működött, és csupán a szükséghelyzetet próbálta meg áthidalni. Itt kell megemlítenünk, hogy ez a szeminárium ma is létezik csak „befagyasztva”, de bármikor újraindítható lenne. A nemzetközi református teológiai szemináriumok névsorában is megtalálható. A szeminárium részletes tanmenete és programja Országos Egyházunk (rég) alkotmányában található meg.

12. Egyházi élet a hatvanas-hetvenes években

Ágoston Sándor halálával, aki rövid betegség után hunyt el 1960. június 23-án, a gyülekezetek új püspököt választottak Csete K. István pacséri lelkipásztor személyében. Ő ott folytatta a munkát, ahol elődje abbahagyta: a lelki élet fellendítésén munkálkodott, közben erőfeszítéseket tett az Országos Egyház anyagi alapjainak megerősítésére. Elkészült a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház ma is érvényben lévő alkotmánya, s fellendült a lelkészegyesület munkája. Ismét beindult a kiadótevékenység, életre kelt a Református Élet, a Szerbiai Református Keresztyén Egyház gyülekezeti lapja, valamint a református Képes Naptár (később Református Évkönyv). A szerkesztők Baksa Árpád belgrádi és Póth Lajos szabadkai lelkészek voltak. Napvilágot látott a református énekeskönyv és a valláskönyv átdolgozott kiadása. Mindezek azonban csupán az egyházi élet külső kereteit érintették, az igazi vallásos és lelki élet gyülekezetenkénti megvalósulást Isten a bizonyágtételre és áldozatra kész „munkatársaira” bízta.

13. Csete K. István lelkészi és püspöki szolgálata (1961–1982)

Csete K. István 1907. december 7-én született Piroson. Az elemi iskolát szülőfalujában, középiskoláit Verbászon, Újvidéken, Baján és Szabadkán végezte, ahol nagyérettségizett. Teológiai tanulmányait Kolozsváron és Párizsban végezte.

Először segédlelkész Feketicsen, majd a szlavóniai Kórógyra választották meg lelkésznek, ahol püspök elődje, Ágoston Sándor is szolgált. Ezután a bácskai egyházmegyében levő Pacsérra választották meg 1939-ben lelkésznek, ahol egészen nyugdíjazásáig, 1986-ig szolgált. Előbb a bácskai egyházmegye esperesének választják meg, majd Ágoston Sándor püspök halála után, 1961-től 1982-ig az egyházkerület második püspöke. Segédlelkészége alatt Ágoston Sándor püspöknél szolgált Feketicsen. Mivel ekkor már Feketics volt az Országos Egyház központja, értelemszerűen itt működött a püspöki hivatal is. Itt nem kerülheti el a figyelmünket az a tény, hogy mind a mai napig Feketics, azaz ma Bács-feketehegy maradt az Országos Egyház hivatalosan is bejegyzett székhelye. Természetesen az egyik legnagyobb és jó hagyományokkal megáldott gyülekeztünk is volt. Csete K. István az itteni gyülekezeti és egyházkormányzati tapasztalatait későbbi gyülekezeti és felsőbb egyházi szolgálatában is kamatoztatta.

A már korábban említett Keresztyén Ifjúsági Egyesület ekkor élte virágkorát, és a feketicsi gyülekezetben volt a legtermékenyebb munka ezen a téren. Az ifjúság a püspöki segédlelkész szolgálatára volt bízva nagyrészt. Csete István segédlelkész nevelése is érződik egy nemzedék életében, hitéletén, templomba járási szokásán.

Ezután az ezeréves Kórógyra választották meg gyülekezeti lelkésznek, amely már önálló lelkészi állást jelentett. A kórógyi lelkipásztorsága egy ezer éve ott élő, reformáció korabeli gyülekezet minden jellemzőjének, környezeti sajátosságának a jegyében telt el. A kórógyi gyülekezetet ezeréves múltjára, honfoglalás kori eredetére való tekintettel „ősi” gyülekezetnek is szokták nevezni.

A kórógyi reformátusság különleges szókincse, kiejtése, szokásai, gondolkodásmódja, eszközei az őskeresztyén gyülekezetre is emlékeztetnek bennünket.

A kórógyi szolgálat után Csete Istvánt a bácskai Pacsérra hívták meg gyülekezeti lelkipásztornak 1939-ben. A gyülekezet előző lelkészei a belmissziós munkát egyrészt elhanyagolták, volt olyan is, aki szenvedély rabja volt, és a lelkipásztori hivatást nem töltötte be. Így értelemszerűen az előd szolgálata által beállt helyzetet kellett megváltoztatni evangéliumi irányba.

Először a gyülekezet ifjúságát igyekezett felkarolni, a Keresztyén Ifjúsági Egyesület (KIE) munkáját lendítette fel. Pacséri lelkészége alatt kiválóan működött a női bibliakör, amelyet gyűjtőmunkája a második legjobban adakozó gyülekezetté tett ezen a téren. A presbitériumot is újjászervezte. Igyekezett legközvetlenebb munkatársait úgy képezni, hogy önállóan is részt tudjanak venni a gyülekezet lelki arculatának formálásában és hűséges segítőitársai legyenek a szolgálatban.

Elérkezett a Délvidék visszatérése, amely az igazi öröm helyett hatalmas megpróbáltatásokat hozott a gyülekezet életében. A bevonuló magyar hadsereg, valószínűleg tévesen informálva, teljesen szétlőtte a magyar református templomot azzal a meggondolással, hogy állítólag puskalövés hallatszott irányából. A szerb ortodox templomon és a magyar római katolikus templomon egy karcolás sem esett. Ellenség hiányában és a téves információk miatt több tíz ártatlan magyar és szerb áldozata lett ennek a bevonulásnak. Közben Csete István lelkipásztor a Jugoszláv Királysági katonaságba kapott behívót. Viszontagságos utat járt meg, de a Gondviselés épségben hazavezérelte.

Pacsérra való hazatérése után hatalmas munka várt rá. Nemcsak a lelkileg meggyengült gyülekezetet, de a romos templomot is újjá kellett építeni. Fontos missziós feladatának tekintette a felekezetek közötti kapcsolatok kiépítését. Ennek azután meg is lett az eredménye, hiszen ez a gyakorlatban is megmutatkozott, rendszeresen látogatták egymás gyülekezeti alkalmait. A közösen átélt ateista elnyomás mintegy összekovácsolta a felekezeteket.

Ágoston Sándor püspök utolsó éveiben már sok ügyet, tervezet kidolgozását, levelezés lebonyolítását, munkatársaival, de különösképpen az akkori bácskai esperessel, Csete K. Istvánnal végeztetett. Halála előtti napokban levelet írt hozzá, hogy egy időre teljes „felszereléssel” jöjjön át, szinte „költözzön át” több napra a 40 kilométerre levő Pacséról Feketicsre, ahol a püspök székelt. A levél kézhezvétele utáni napra tervezte Csete K. István ezt az átjövételt. Közben aznap telefonáltak, hogy Ágoston püspök úr visszaadta lelkét Teremtőjének. Az akkori egyházi törvények szerint a püspökválasztást két hónap alatt kellett lebonyolítani. Ez meg is történt, és a bácskai, baranyai és bánáti egyházmegye gyülekezetei egyhangúlag a pacséri lelkipásztort, Csete K. Istvánt választották meg püspökül. Egy kikötéssel vállalta ezt a megbízatást, hogy nem hagyja el gyülekezetét, pontosabban nem költözik át Feketicsre, a püspöki székhelyre, hanem a mindenkori püspöki teendőit Pacséron látja el.

A következő 21 esztendőben mint püspök szolgált Pacséron és az Országos Egyházban. Természetesen Feketics maradt továbbra is hivatalosan a püspöki székhely, és a fontosabb egyházi események színhelye is. Itt tartották továbbra is a Zsinati Tanács üléseit, évente 5-6 alkalommal. A Központi Otthon maradt a színhelye az országos női és presbiteri konferenciáknak, ifjúsági és gyermek nyári táborozásoknak, katekizációknak. Földrajzilag a falu a három egyházmegye központjában foglal helyet.

13.1. Az iratterjesztés újraindítása

Az új püspök egyik első feladatának tekintette a már meglevő és különben is jól működő iratterjesztés modernizálását, újítását. Arra törekedett, hogy a három egyházmegye református hívei kegyességi, gyülekezeti életének mind több egyházi sajtóbeli támogatást nyújtson. Elhatározta munkatársaival együtt, hogy a Házi Áhítat is megmarad, de ugyanakkor egy teljes egyházkerület érdeklődését, lelki igényeit lefedő sajtóterméket adnak ki: a havonta rendszeresen megjelenő Református Élet újságot.

A betiltott Magvető (1945) egyházi újságunk ilyen név alatt és másként sem jelenhetett meg. Gyakorlatilag az 1945–1960-ig terjedő időszakban, református híveinknek nélkülözniük kellett az egyházi lapot. 1966-ban sikerült megvalósítani az Országos Egyházban lévő hívek nagy álmát, hogy ismét saját egyházi újságuk legyen. „Ez úgy volt lehetséges, hogy a hatvanas évek elején a Titói „nagy” Jugoszláviából, a 20 milliós országból minden tízedik ember a nyugat-európai országokban vállalt állást, ez azt jelenti, 2 millió ember teljesen új arculatot hozott az országba állandó hazajárásával, nyugati keresete hazai bankokba való elhelyezésével, vallási szokásainak, hitgyakorlata külföldön való szabadabbá válásával, ahol nemcsak országos egyházaknak, hanem gyülekezeteknek volt saját egyházi újsága. A hatóság ekkor engedélyt adott az új egyházi lap megindításához, kiadásához” (Csete Szemesi 2017, 107).

A Református Élet rendszerint vezércikket tartalmazott az első oldalon. Továbbá egy-egy gyülekezet templomának képét is leközölték, kiegészítve az adott gyülekezet rövid történetével. A többi oldalon igehirdetés, egyházi ünnepekről szóló beszámolók, neves kiemelkedő református emberek írásai vagy életrajzai kaptak helyet. Ezt követték a régebbi gyülekezeti történetek, versek, gyermek és ifjúsági rész, a gyülekezetek időszerű hírei, képekkel vagy anélkül, és a hátlapon képekkel illusztrált külföldi egyházi hírek. Ez a kiadványunk ma is havi rendszerességgel megjelenik, korszerűbb nyomdatechnikával és szerényebb tartalommal. A másik fontos kiadványunk a Református Évkönyv.¹⁷ Ennek első száma 1967-ben jelent meg, a Magvető betiltása (1945) után 22 évvel. Azóta is folyamatosan megjelenik.

Csete K. István püspök egyházkormányzati tevékenységének szinte első lépéseként, 1962-ben szórványszerű Országos Egyházunk kis gyülekezetei számára, ahova csak nagyobb ünnepeken jutott el a lelkész, az év minden vasárnapjára szóló gyülekezeti istentiszteleti rendtartással ellátott igehirdetéseket küldött havonta. Ezt minden nagyobb és kisebb gyülekezet is beköttette, és az évek

¹⁷ A Szerbiai Református Keresztyén Egyház évente megjelenő képes naptára.

folyamán egész kis könyvtár lett belőle. A vasárnapi vagy az ünnepi rendtartás szerinti igehirdetéseket egyházunk lelkipásztorai írták, beosztott sorrendben vállalva egy-egy vasárnap vagy sátoros ünnep teljes istentiszteleti anyagának a megírását. Ezeket a leírt és elküldött kész írott istentiszteleti rendtartásokat és igehirdetéseket a szórványban leginkább a gondnokok olvasták fel, de nagyon sok helyen a gyülekezet jól hangsúlyozó és jó hangú tagjai, nem mindig értelmiségiek, sokszor éppen kérges kezű földműves emberek.

13.2. Lelkészek szolgálata, továbbképzésük fontossága

„Csete püspök megválasztása után a negyedik esztendőben az 1965-ben Debelyacsán (Torontálvásárhelyen) megtartott XV. Zsinaton részletesen kifejti, hogy a lelkipásztorok megvalósított munkájában látszik meg, hogy egyházunk szolgálata milyen fokú előrehaladást tett meg a közelmúltban.¹⁸ Kifejtette, hogy a lelkipásztor munkája összetett, sokrétű és minden alkalomra új és friss felkészültséget igénylő szolgálat. Éppen ezért minden lelkipásztornak, aki hivatását jól akarja betölteni, állandó felkészültségben kell lennie. Figyelemmel kell kísérnie a legújabb teológiai irodalmat, ismernie kell azokat az életbevágó kérdéseket, amelyek a világban mindenütt egyforma erővel jelennek meg, s amelyek megoldására kísérletet tesznek. Ebben a tájékozódásban sokat jelent a mindannyiunk számára hozzáférhető teológiai szemle, a közös lelkési konferenciákon megjelenő neves külföldi professzorok, gyakorló lelkészek előadásai. Alig van olyan lelkipásztorunk, akinek ne küldenének valamilyen folyóiratot, egyházi újságot külföldi testvéreink. A különböző rádióadásokban is hallhat mindenki az egyház, a protestáns világ híreiről, előadásából olyan értesüléseket, amelyek ismeretét bővítik, látókörét szélesítik, helyi problémáinak megvilágosítását adják. Sőt a legújabb teológiai irodalom termékei rendelkezésére állnak, különösen a bibliai tudományok és a kommentárirodalmat illetően.

¹⁸ Ez az 1945 és 1965 közötti időszakra vonatkozik.

A továbbiakban pedig a lelkipásztori szolgálat gerincéről, az igehirdetésről beszélt az istentiszteleti és más alkalmakon. Szeretettel ajánlotta a lelkipásztorok figyelmébe a hitoktatásra való komoly felkészülést és a hittanórák bensőségesse tételeit. A hittanórákon a lelki gondozói szempont is érvényesüljön. Különösen szükséges ez ma, amikor a családban sérült lelkiéletű és érzésvilágú gyermek van a külső körülmények miatt is kialakult családi helyzet miatt.

A családlátogatások számának megnövekedését öröndetes ténynek tartja, de ajánlja, hogy ezeket a pásztori beszélgetésekre, vigasztalásra, a családokban felmerült problémák megoldására használják fel. A személyes, testvéri kapcsolatok biztosítják a lelkipásztor és a gyülekezet bensőséges családi közösségét. A gyülekezet és a lelkipásztor ilyen közössége nélkül sok nehézség adódik a gyülekezetben, különösen az egyházkormányzatban és az anyagi ügyek intézésében.

A gyülekezetek élete az istentiszteletek látogatásában és az adakozásban tükröződik. Rámutat arra, hogy az elmúlt pár évben az istentiszteletek látogatottsága valamennyivel csökkent, de öröndetes, hogy az evangelizációk látogatottsága viszont emelkedett. A csökkenés ténye világjelenség, de ezzel semmiképpen nem szabad magunkat igazolnunk vagy megnyugtattunk. Magunkba kell szállnunk, és a lelkipásztorok szolgálatát, imádságát és igehirdetését kell intenzívebbé tennünk. A legutóbbi, előző Debrecsán tartott Zsinaton bevezetett egységes teherviselési kulcsnak van már látható eredménye.

A püspök nehezményezte azonban, hogy még mindig vannak presbitériumok, amelyek a Zsinat¹⁹ ide vonatkozó határozatait nem hajtották végre, részben meg nem értés, részben a lelkipásztorok hanyagsága vagy ellenállása miatt. Nagyon jónak tartotta volna, ha azt jelentheti, hogy minden gyülekezet bevezette a Zsinat határozata alapján az egységes teherviselési kulcsot. Nagyon komolyan kért minden presbitert és lelkipásztort, ahol még nem hajtották végre a Zsinat határozatát, ott sürgősen vezessék be.

¹⁹ A Református Egyház legfelsőbb törvényhozó és kormányzó testülete.

Meggyőződést és tapasztalatát fejezte ki, hogy a lelkipásztor és a presbiterek komoly, felelősségteljes magatartásának és munkájának megvan az eredménye. A mi népünk megérti – fejezte be a megkezdett gondolatot –, hogy egyházunknak a lelki értékek mellett szüksége van anyagi dolgokra, pénzre, és vállalja is az áldozatot. Csak nem kell sajnálni a felvilágosításra a fáradságot és az időt a meggyőzésre” (Csete Szemesi 2017, 109–111)

13.3. Jelentősebb belmissziós tevékenységek

Csete püspök 1960-ban a gyülekezetek vasárnapi iskolai vezetői számára a feketicsi Központi Otthonban évi egyhetes továbbképzést kezdeményezett. Még a legtávolabbi baranyai és bánáti gyülekezetekből is jöttek – igaz többnyire csak lányok – erre a tanfolyamra, amely néhány éven át sikeres volt, és fellendítette a vasárnapi iskolai munkát az Országos Egyházban.

1955-ben tartották az első ifjúsági katekizációt,²⁰ főleg lelkészgyermekek vettek részt rajta. De már a következő évektől, Csete K. István egyházkormányzása idejétől kezdve a szórványból is, nagyobb gyülekezetekből is toborozódott nem egy, de három korosztálynak tartott gyermek és ifjúsági katekizáció, amelyet jelenleg is megszervezünk minden évben, ahol egy-egy csoport 60–120-as lélekszámú is szokott lenni.

13.4. Az „Új Énekeskönyv” kiadása (1971)

Az Ágoston Sándor püspökek által 1939-ben kiadott Jugoszláviai Református Énekeskönyv szinte minden példánya elfogyott az Országos Egyház feketicsi központi raktárából a hatvanas évek közepére. Többéves készülődés, gyülekezeti presbitériumoknak a lelkészek és esperesek országos elnökség által való meggyőzése után megkezdődött az énekeskönyv új kiadására való gyűjtés. Az összegyűlt pénz nem volt elegendő arra, hogy a régi nagyobb formátumban (11x16-os) adják ki az új könyvet, így kényszerűségből

²⁰ Nyári hitmélyítő alkalom – keresztyén tábor.

kisebb (10x13-as) formátumban lehetett megvalósítani, mivel az idő sürgetett, és sokan szerettek volna énekeskönyvhöz jutni. Az új kiadás 90%-ban tartalmazta az első kiadás anyagát, a megmaradt 10% pedig hozzáadott lelki ének volt a nyugati református egyházak lefordított énekeiből vagy más külföldi magyar református egyház énekeiből.

13.5. Fontosabb építkezések, helyreállítási munkálatok

A betiltott árvaházból Központi Otthonná alakított épületkomplexum elavultnak bizonyult a 30-40 árva gyermek számára kialakított helységeivel. Szükségesnek mutatkozott az épület bővítése ahhoz, hogy országos egyházi többnapos konferenciákra bennlakást biztosítson 70-80 személy részére. Ezért Csete püspök munkatársaival együtt, közös elgondolásuk alapján nagyszabású átalakítást sürgetett, és a hatvanas évek derekán az udvar keleti vonalán egy teljesen új, földszintes házrész épült, ahol akár húsz személy elhelyezésére is lehetőség nyílt. Az egykori árvaházi lányok közös nagy hálóterméből hatszor hatszemélyes modern szobát alakítottak ki. A volt árvaház déli részen fekvő épületében viszont négy szoba falát lebontva egy nagy, 80 személyes ebédlőt alakítottak ki. Az egész Központi Otthon most már teljesen funkcionálissá vált nagyobb egyházmegyei, országos egyházi, külföldi egyházakkal rendezett konferenciák és összejövetelek számára.

Csete K. István püspöksége alatt jó kapcsolat alakult ki a GAW²¹ segélyszervezettel, amely idejekorán észlelte, hogy a gyülekezetek képtelenek állandóan romló állapotú templomikat megjavítani, mert a befizetett egyházfenntartási járulékok mindösszesen a lelkész és az egyházi alkalmazottak fizetésére, szociális járulékainak a befizetésére, valamint az egyházi épületek rezsiköltségére voltak csak elegendőek. Maga az állam csak 10 hektár földet hagyott meg a gyülekezeteknek, amelyeknek bérleti díja szintén nagyon csekély jövedelmet jelentett az egy-

²¹ Gustav Adolf Werk – németországi segélyszervezet, székhelye: Lipcse.

házi kasszának. A GAW segélyszervezet által felajánlott évi segély odaítélését a szervezet a Zsinati Tanácsra hagyta, amely döntéseivel a helyismeret és az épületek állapotát mérlegelve mindig a lehető legrászorultabb egyházközség számára hozta meg a kedvező döntést.

A felsorolt egyházi tevékenységei mellett még nagyon sok mindent el lehetne mondani arról a számtalan találkozásról, jó kapcsolatteremtésről, építő beszélgetésről, amely Csete K. István püspök úr életművéhez tartozott. A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet – amelynek maga is diákja volt – ezt értékelve a tiszteletbeli doktori címben részesítette. Csete K. István több mint 50 évi lelkipásztori szolgálat, 21 évi püspöki szolgálat és 10 nyugdíjas év után 89 éves korában 1996-ban hunyt el.

14. Egyházi élet a nyolcvanas években

Az 1982-es esztendő újabb mérföldkő volt a jugoszláviai reformátusság életében. Csete K. István püspök nyugalomba vonulása után, a gyülekezetek Hodosy Imre bácsfeketehegyi lelkipásztort választották meg püspöknek. Ő már 1972 óta viselt egyházi tisztséget, a zsinati főjegyző, azaz a püspökhelyettes tisztségét töltötte be. Rövidesen távozott az egyház éléről dr. Józsa Lajos (1915–1982) főgondok, szabadkai ügyvéd is, akit a mindenség Ura hívott haza utolsó jelentéstételre. Az Országos Egyház világi elnöke ifj. Béres Károly újvidéki mérnök lett. Nehéz időszakban nehéz terheket kellett hordozniuk, hiszen a gyülekezetek többségét a létbizonytalanság veszélyeztette. Ennek ellenére a lelki munka tovább folyt. Néhány kiöregedő gyülekezet megelevenedett, sőt újabb szórványközösségek jöttek létre (Bajmok, Kishegy, Szenttamás stb.)

15. Hodosy Imre lelkészi és püspöki szolgálata (1982–1996)

15.1. Életrajza és emberi jelleme

Hodosy Imre a bánáti Magyarittabén született 1919. február 27-én, ahol édesapja református lelkész volt. Itt végezte elemi iskoláit, majd a középiskolát a nagybecskereki gimnáziumban kitűnő eredménnyel. Két fiútestvére volt, akik közül ő volt a legidősebb. Ő lépett apja nyomdokaiba, lelkészi pályára a középiskola elvégzése után. A királyi Jugoszláviában nem volt református teológia, így külföldön kellett tanulnia. Magyarországra nem lehetett tanulni menni, mert az akkori szerb hatalom veszélyesnek tartotta, így Kolozsvárra mehettek teológusaink. Ez nem is volt baj, hiszen ez az időszak volt a kolozsvári teológia ún. „aranykora”, ami azt is jelentette, hogy neves tanárai voltak az ottani teológiának, akik nemzetközileg is elismertek voltak. Hodosy Imre tanulmányai befejeztével, 1942-ben hazajött Jugoszláviába és egyháza szolgálatába állt. A fiatal végzett lelkészeknek nem lehetett válogatni a szolgálati helyek között, hanem ahova kinevezték ott kellett szolgálatba állni. Így az ő első szolgálati helye a baranyai Várdaróc lett, ahol egy idős lelkész mellett volt segédlelkész. Itt érte a második világháború, itt vészelte át a nehéz időket, majd innen még nehezebb szolgálati helyre küldték, a horvátországi Daruvárra, amely akkor egy missziós központ volt. Ez embert próbáló szolgálat volt, ahol ő bizonyított. Innen hívta meg lelkészének az újvidéki gyülekezetet, ahol két lelkész szolgált ezután, egyik a telepi, a másik a belvárosi templomban. Az újvidéki gyülekezet megszerette a hűséges, odaadó lelkipásztort, nagy népszerűségnek és megbecsülésnek örvendett. Ennek ellenére édesapja halála után otthagytta a városi gyülekezetet, és szülőfalujában, Magyarittabén folytatta a lelkészi szolgálatot. Úgy érezte, hogy neki itt küldetése van, nem hagyhatta magára azt a nyáját, amelyet édesapja pásztorolt hosszú éveken keresztül. Ott, abban az időben szükség is volt az ő hűséges lelkipásztori szolgálatára. Néhány évig szolgált itt. Ágoston Sándor püspök-lelkipásztor halálával megüresedett a lelkészi állás, és

a gyülekezet 1961-ben meghívta lelkészének. Ő ebben az Úr akaratát érezte, neki engedelmeskedve elfogadta a feketicsi lelkészi állást. 1961 nyarán érkezett meg ebbe a közép-bácskai faluba, ahol zömében a Nagykunságból származó református telepesek éltek. Isten azonban megáldotta itt a fáradozásait és a gyülekezet hamarosan felvirágzott (Margit 2019, 7). Nem volt neki könnyű olyan lelkész után szolgálni, mint amilyen Ágoston püspök úr volt. Közel 36 év szolgálat után bizonyított és elődjének méltó utóda lett.

Röviden talán emberi jelleméről is kellene szólnunk. E sorok írója maga is egykor hittanos diákja, később konfirmandusa volt. Nehéz lenne róla elfogultság nélkül beszélnem, hiszen nagyban hozzájárult Hodosy Imre püspök úr jelleme, példamutatása, kiváló igehirdetői adottsága ahhoz, hogy magam is a lelkipásztori hivatást választottam élethivatásul. Erről a kérdésről szóljon inkább a szolgatárs, a barát, az áldott emlékü Kiss Antal ómoravici lelkipásztor, egykori bácskai esperes, aki a következőket írja: „Hodosy püspök úr a szó nemes értelmében őszinte és igaz ember volt. Mindig olyannak mutatta magát, mint amilyen valóságban volt. Semmi sem állt távolabb tőle, mint hogy többnek, nagyobb-nak látszódjék annál, ami. Idegenkedett az idegen tollakkal való ékeskedéstől, a nagyzolástól, a fennhéjázástól. Nyílt és egyszerű ember volt. Mindig ki lehetett nyitni szívét, mint egy könyvet és olvasni belőle. Világát sem színezte, és nem kendőzte, olyannak mutatta, amilyennek látta, ha mindjárt ez némelyeknek nem is tetszett. Megnyugtató érzés áradt az ő személyiségéből, szavára építeni lehetett, nála a nem nem, az igen igen volt. Nem sietett ítéletével, nem engedte, hogy indulat zavarja meg tiszta látását, tárgyilagosan és becsületesen ítél, mindig legjobb meggyőződése szerint. Ha kissé késett a szólással, annál érettebb volt.

Minden egyszerűsége és szerénysége mellett is tiszteletet ébresztett maga iránt, de maga is megadta a tiszteletet embertársainak, legyen az úr, vagy szolga. Lelkészársai iránt a szeretet vezérelte, sohasem igyekezett bántásért bántással fizetni. Tudta becsülni az ellenvéleményt is. Magatartásából nyugodtság, háttározottság és békesség áradt. Prédikációi is ilyenek voltak, nem

tüzet gyújtott, hanem sokkal inkább tüzet oltott. Prédikációiból nyugalom áradt, ha valaki belső zaklatottsággal hallgatta szavait, prédikációja alatt valami belső nyugalom szállt a szívébe. Bársonyos, nyugodt hangja megnyugtatóan hatott. Kiváló, elismert igehirdető volt, nem használt nagy szavakat, sokkal inkább az ige mondanivalójára figyelt és azt hirdette. Mindenki számára érthető volt igehirdetése és időszerű. A jugoszláviai gyülekezetek, amikor a püspöki szék megürült, őt választották püspöküknek. Nem törtetett a püspökségre, amikor megválasztották, nem méltóságnak, hanem szolgálatnak vette. Mint püspök is szakadatlanul szolgált a gyermekek és az öregek között, sírnál és bölcsönél, nem volt olyan apró feladat, amit lekicsinyelt volna, s nem volt nála szerényebb és hívebb közlegény. Legnagyobb kérdés mindig az volt számára, miképp töltheti be küldetését Isten dicsőségére és anyaszentegyházunk javára. Sohasem akart embereknek tetszelegni, jelszava volt nagy reformátorunknak, Kálvin Jánosnak a jelmondata: *Soli Deo Gloria*²² Nemcsak szűkebb egyházunk becsülte meg, hanem a Debreceni Teológia a díszdoktori címet adta neki. Ezzel ismer- te el szolgálatát” (Ágoston et al. 1997, 202).

15.2. A történelmi változások hatása az egyházi életre

Hodosy Imrét 21 év feketicsi gyülekezeti szolgálat után választották meg püspöknek. Püspöki beiktatására 1982. május 6-án került sor a feketicsi református templomban. Innentől kezdődően a szó szoros értelmében ismét Feketicsen működött a püspöki hivatal. Hodosy püspökre nehéz időkben, nehéz feladatok hárultak, sok időt vett igénybe az Országos Egyház ügyes-bajos dolgaival való elfoglaltság. Így a gyülekezeti tevékenységeket a gyakran mellette szolgáló segédlelkészekre kellett bízni. A közérthetőség kedvéért itt kell elmondanunk, hogy szűkebb térségünkben a mindenkor-i püspöknek az egyházi tisztsége mellett gyülekezeti szolgálatot is kell végeznie, ami nem minden esetben könnyű feladat. Erre az időszakra esett egy jelentős jubileumi ünnepség is, a feketicsi

²² Egyedül Istené a dicsőség.

gyülekezet 1985. szeptember 8-án ünnepelte meg a Kunhegyesről való kitelepülés 200 éves évfordulóját. Ez egy nagyon szép, mindenkor emlékezetes és tartalmas ünnepség volt. Az akkori ünnepség előkészületei és a rendezvény megszervezése kizárólag a feketicsi református áldozatkész hívek segítségével történhetett meg.

Hodosy püspök úr nem volt karizmatikus egyházkormányzó, de mégis tekintélyt vívott ki magának (Margit 2019, 7). Szolgálati ideje alatt tört ki az 1991-es polgárháború, amely magát a református egyházat is újabb megpróbáltatások elé állította. A Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház XXXVII. Zsinatán, amelyet 1993. június 11-én tartottak Feketicsen, Hodosy püspök jelentésében részletesebben kitért az egyházat is érintő változásokra. Jelentésének elején felvázolta az egyház akkori geopolitikai helyzetét. Amíg Jugoszlávia egységes állam volt, egységes volt a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház is. Baranya-Szlavóniában volt 15 önálló gyülekezetünk és 9 szórványunk. Bácskában 9 önálló gyülekezetünk és 31 szórványunk, Bánátban volt 6 önálló gyülekezetünk és 7 szórványunk. Összesen tehát volt 30 egyház-községünk és 53 szórványunk. Baranyában szolgált 7 lelkészünk és 2 lelkésznőnk, Bácskában 8 lelkészünk és 1 lelkésznő, Bánátban 3 lelkész 1 lelkésznő. Tehát összesen 22 lelkipásztor végezte a szolgálatot a legújabb háború előtti időszakban.

A háborús események és annak következményei folytán a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház négy részre szakadt:

A legkisebb lélekszámú és 6 szórvány gyülekezetből álló Murántúli misszió Szlovéniához tartozik. Itt nincs lelkészünk.

1. A Horvátországi Református Keresztyén Egyház, amely körülbelül 2 000 lélekből áll a menekülteket is beleszámítva. Két lelkipásztoruk van (Andel Károly és Láng Endre). Már az előző 1992-es évben szükségesnek mutatkozott az önálló Horvátországi Református Keresztyén Egyház megalakítása, mivel az a veszély állt fenn, hogy nem ismerik el őket és betiltják a működésüket is. Hodosy püspök úr vezetésével több megbeszélést is tartottak akkoriban a Horvátországban szolgáló lelkipásztorok, amelyeken több

alkalommal részt vettek a Dunamelléki Egyházkerület küldöttei is. Arra az álláspontra helyezkedtek, hogy mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy a Horvátországi Református Keresztyén Egyház létezni és működni tudjon.

2. A többi között ezt írja Hodosy püspök úr a már említett püspöki jelentésében: „A mostani helyzet olyan, hogy egy Szerbia területén élő püspök nem intézkedhet a horvátországi reformátusok dolgában. A Horvátországiaknak nem is tanácsos kapcsolatot tartani fenn Szerbia területén élő hivatalos körökkel még egyházi viszonylatban sem.” A fenti előzmények után ez év január 30-án megalakult a Horvátországi Református Keresztyén Egyház hivatalosan is, és Láng Endre korábbi tordinci és vinkovci lelkipásztort választották püspökké. Ezt nem volt hajlandó elfogadni és teljes erőből cáfolta a másik, Kettős János kopácsi lelkipásztor által képviselt csoport, ők is külön egyháztestet hoztak létre, Horvátországi Magyar Református Keresztyén Egyház elnevezés alatt.
3. Lélekszám szempontjából a 3. csoport református Baranyában él, bár közülük még sokan külföldön vannak menekült státusban. Ez a terület jelenleg az ún. Szerb Krajínához tartozik. Becsülések szerint itt közel 3000 lélek él. Három lelkész szolgál ezen a területen: Hajek János esperes, Csáti Szabó Lajos és Csáti Szabó Aranka. Ők látnak el mindenféle lelkészi teendőt. A többi ezen a területen élő lelkész Magyarországon él menekült státusban.
4. A legnagyobb számban református híveink a Vajdaságban: Bácskában és Bánátban élnek. Itt vannak a legnagyobb egyházközségeink is. Ezen a területen kb. 18.000 református él, 15 egyházközségben és összesen 38 szórványban.

Ez maradt az egykori teljes Jugoszláviai Református Keresztyén Egyházból, mindez azt jelenti, hogy a háborús események kevés egyházat érintettek olyan fájdalmasan, mint a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyházat.

16. Egyházi élet az „összezsugorodott” egyházkerületben

Az 1990-es évek egyházi életének tárgyalásánál figyelmünk kizárólag a Vajdaság területén élő reformátusokra összpontosul. Forrásul viszont továbbra is Hodosy Imre püspök úr zsinati püspöki beszámolóí lesznek segítségünkre.

Ebben az időszakban nagy nehézséget okoz az üzemanyag hiánya és nagymértékű drágulása. Az ilyen körülmények miatt a helyettesítés már nagyon nagy gondot jelent a gyülekezetekben. A szórványgondozás anyagi terhei szinte a végső határt súrolják. Ezt a tevékenységet pedig mindenáron fenn kellene tartani, mert szórványaink egyházunk azon hajszálerői, amelyeken keresztül az egyház elvérezhet. Ez egy olyan örök érvényű és időszerű gondolat, amelyet mi, ma szolgáló lelkipásztorok is sokszor említünk akkor, amikor a szórványgyülekezetek sorsával, helyzetével foglalkozunk.

További problémát jelentetett a murántúli misszió kérdésének megoldása, hiszen ezt a vajdasági lelkipásztorok már nem tudták gondozni. Ebben sietett segítségünkre akkor dr. Márkus Mihály a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke, aki biztosította lelkipásztorai által a Szlovéniában élő református testvéreink gondozását.

A püspöki jelentésből kiderül többek között az is, hogy a fennálló nehézségek ellenére is a gyülekezeti alkalmakat, istentiszteleteket, bibliaórákat, hittanórákat rendszeresen megtartották. A gazdasági helyzet miatt nemcsak a gyülekezeti tagok helyzete, de a lelkipásztorok helyzete is teljesen kilátástalan. Az infláció akkora mértékű, hogy szinte minden hónapban kell változtatni a díjlevelet²³ a lelkipásztorok fizetésével kapcsolatosan. A külföldi testvérek látva a bizonytalan helyzetet, hozzájárulnak egy idő óta a lelkészek fizetésének kiegészítéséhez. A lelkészutánpótlással kapcsolatban arról értesülünk, hogy annak ellenére, hogy néhány fiatal folytatja ugyan teológiai tanulmányait Magyarországon, de a fiú hallgatók hazajövetelére aligha lehet számítani, hiszen félő, hogy hazajövetelük esetén azonnal besorozzák őket katonának.

²³ A lelkipásztor szolgálati leírását és javadalmazását tartalmazó okirat.

16.1. Külföldi, ökumenikus kapcsolatok és diakóniai szolgálat az egyházban

A háborús körülmények ellenére is megmaradtak egyházunk külföldi kapcsolatai a már korábban említett segélyszervezetekkel: KEK, HEKS, Gustav Adolf Werk és a Svájci Evangelische Partnerhilfe segélyszervezet. Tény az is, hogy egyre nehezebb a külföldi testvérek adományainak az átvétele is. Itt kell megemlítenünk, hogy 1993-ban Újvidéken megalakult az Ökumenikus Szeretetszolgálat, amelynek vezetője, református főgondnokunk, Béres Károly lett. Az új intézményvezető rátermettséggel és ambícióval végzi sokrétű feladatát. Ebben a szolgálatban több egyház vesz részt: a pravoszláv, az evangélikus, a metodista és a református egyház. Ez a szolgálat élelmiszert, ruhát és gyógyszert igyekszik eljuttatni a rászorulóknak. Ezek a segélyek külföldi világi, és kisebb részt egyházi segélyszervezetek útján érkeznek. Az adományok elosztásánál nem lehet tekintettel lenni sem nemzetiségre, sem vallási hovatartozásra. Ebben az időszakban több eddig számunkra ismeretlen segélyszervezet is érdeklődött egyházunk sorsa iránt, és néhányan igyekeztek is segíteni egyházunkat.

A Zsinati Tanács meg szokta állapítani az egyházfenntartási kulcsot, mely csak a minimum, majd a közegyházi járulékot, melyet egyházközségeink fizetnek be a közpénztárba arányosan a befolyó jövedelmükkel. Hodosy püspök kifejtette, hogy az 1993-as esztendő gazdasági szempontból nagyon nehéz volt, elsősorban a vágótáző infláció miatt, amely egy év alatt 23 000–26 000%-os, vagy még ennél is több volt. Ezért ebben az évben nem volt központilag meghatározott a közegyházi járulék, de még költségvetés sem. Enyhe gazdasági változást hozott az 1994. január 24-én bevezetett új dinár.

Az ökumené nincs azon a szinten, amelyen lennie kellene. Van ugyan egy ún. Ökumenikus Tanácsunk, amelyben részt vesznek az Ortodox, a Szlovák Evangélikus Egyház, a Metodista Egyház és a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház. Egyházunk igyekszik a Római Katolikus Egyházzal is ápolni az ökumenikus kapcsolatot és a részükről is érződik hasonló igyekezet.

1994. június 1-től Központi Otthonunk új néven, „Leuenbergi Otthon” néven folytatta működését. Ez úgy jött létre, hogy Béres Károly főgondnokunk, aki egyben az Újvidéki Humanitárus Szolgálat vezetője is, külföldi támogatókra találva átvette ennek az otthonnak vezetését. A kapott adományokból, amelyek ebből a célból jöttek, renoválási munkákat végeztek és végeznek, központi fűtést vezetnek be azokba a részekbe, ahol eddig nem volt, konyhai berendezést vettek, székeket, padokat, technikai felszerelést és még amire szükség volt. Ezek a használati tárgyak három év múlva, mind a református egyház tulajdonában maradnak – országos viszonylatban.

A cél az, hogy otthont adjon minden egyházi megmozdulásnak: konferenciáknak, csendes napoknak, lelkészértekezleteknek, Zsinati Tanácsi üléseknek stb. Természetesen ettől kezdve ezt az otthont használják a szlovák evangélikus és metodista testvéreink is.

16.2. Hodosy Imre püspök úr szolgálatának utolsó évei

Az 1995-ben Feketicsen megtartott XXXIX. Zsinaton Hodosy püspök úr a szokásos püspöki jelentésében általánosságban beszámol az Országos Egyház helyzetéről, ezenkívül itt említi meg az egyházi választások időszerűségét és szükségességét. Itt kell megjegyeznünk, hogy az érvényben lévő egyházi törvényeink szerint minden hat évben általános tisztújítást kell tartani. Ilyen módon a gyülekezetek presbitériumai megválasztják a püspököt, a főgondnokot az espereseket, az egyházmegyei gondnokokat és az egyház többi lelkészi és világi tisztségviselőit is.

Hodosy püspök így fogalmaz a püspöki jelentésében: „Elérkezett az ideje annak, hogy választásokat tartsunk, nevezetesen válasszuk meg az összes ország- és megyei tisztségviselőt. A mandátumok már több mint két éve lejártak. Azért húzódtak a választások eddig, mert az az általános vélemény alakult ki, hogy az ilyen zavaros és bizonytalan időkben maradjanak helyükön a régi begyakorolt tisztségviselők és miután letisztultak a dolgok, tartsuk meg a választásokat. Ezért kétszer egy évre meghosszabbítottak

a mandátumok, amiből már több mint két év lett. Nos a helyzet nem tisztult le és a Zsinati Tanács arra az álláspontra helyezkedett, hogy nincs mit várni és ki kell írni a választásokat” (Hodosy 1995, 14).

A választások megtartása után újból Hodosy Imrét választották meg püspöknek, a főgondnoki tisztségben Béres Károlyt dr. Bordás László ómoravicaival orvos váltotta. Béres Károlyt a missziói előadói tisztségre választották meg, erre különösen lényeges volt, hiszen kiváló külföldi kapcsolataira tovább is szükség volt. A zsinati jegyzői tisztségre Botos Elemér újvidéki lelkipásztort választották meg. A többi tisztségviselő maradt a régi.

A választások után néhány hónappal Hodosy Imre püspök váratlanul megbetegedett és 1996. július 2-án meg is halt. Ekkor a fegyverek zaja itt-ott még hallatszott. Nem volt könnyű lecsillapítani a felforrósodott indulatokat. Viszont a bácsfeketehegyi református templom falai között tartott gyászszertartás egyféle béketüntetéssé lett. Egyrészt mellett ültek az ortodox egyházi főméltóságok és a római katolikus püspökök, a muzulmán imám és a zsidó hitközség elnöke, a szerb kormányzat képviselői és a vajdasági magyarság vezetői, a vallásügyi iroda vezetői és a magyar követség munkatársai. Sajnos az anyaországi és a határon túli református egyházfők közül csak kevesen tudtak eljönni, hisz legtöbben a tengerentúlon tartózkodtak: ekkor ülésezett a Magyar Reformátusok III. Világtalálkozójának előkészítő bizottsága (Margit 2019, 7). Hodosy Imre halálával nagy veszteség érte az egyházat és egyben újabb próbatétel elé állította a Vajdaság területén élő reformátusságot.

17. Csete Szemesi István püspöki szolgálata (1997–2013)

17.1. Rövid életrajz

Csete Szemesi István 1937. október 2-án született Feketicsen, ahol nagyapja volt az egyházi iskola vezetője, majd annak az államosítása után is igazgatója maradt. Innen egy hónaposan elkerült az ezeréves Kórogyra, ahol édesapja, dr. Csete K. István

volt akkor a gyülekezet lelkipásztora. Kétéves volt, amikor ismét költözik a család, mégpedig a bácskai Pacsérra, ahova édesapját meghívta a gyülekezet lelkipásztorának. Az akkori iskolarendszerint itt végzett négy elemi osztályt. Innen Szabadkára került, hol a harmadik gimnáziumban úgynevezett „kisérettségit” kellett tennie. A Magyar Vegyes Főgimnázium nyolcadik osztálya után tett érettségi vizsgát. Ezután Zágrábban jogot tanult. Később a lelkési pályára érzett elhivatottságot. Ahogyan már korábban is szoltunk róla, akkoriban teológusaink nem mehettek Magyarországra tanulni, így ő is több társával együtt elvégezte a feketicsi Központi Otthonban tartott ún. „Teológiai Szemináriumot”. Ezután letöltötte a tényleges katonai szolgálatot. Leszerelése után kihasználva az Ír és Skót Református Egyházak²⁴ által felajánlott ösztöndíjat, 1963–1966 között Írországbán és Skóciában folytatta tanulmányait. Tanulmányai befejezése után neves hitvalló elődök példáján felbuzdulva jelentkezett az Ír Református Külmisziói szerveknél kiküldetésre. A misziói társaság vezetői azt a feltételt szabták, hogy tanulmányainak elvégzésével menjen haza Jugoszláviába és két év próbaidő után döntse el, hogy melyiket tartja fontosabbnak: az otthoni egyházi szolgálatot vagy a külmisziós megbízatást. Az akkori körülmények szerint itthon nagyobb szükség mutatkozott a szolgálatára és Pacsérra püspök édesapja mellé került segédlelkésznek. Időközben házasságot kötött Szemesi Évával. Ezután hamarosan a szerémségi Maradékon folytatták a szolgálatot, abban a gyülekezetben, amely teljesen római katolikus volt és 1898-tól reformátussá lett. Két év múlva a legnagyobb gyülekezetünkben, Torontálvásárhelyen elhunyt Thomka Viktor lelkipásztor, és a gyülekezet meghívta Csete Szemesi Istvánt lelkipásztornak. Időközben két fiuk született, Attila és Győző. 1982-ben megválasztották a bánáti egyházmegye esperesének. Összesen 27 évig szolgált Debeljacsán. 1997-ben püspökké választották, és a bácsfeketehegyi gyülekezet meghívta lelkipásztornak.

²⁴ Presbyterian Church of Ireland – Church of Scotland.

17.2. A püspökválasztás előzményei

Hodosy Imre püspök úr 1996. júliusi elhalálozása után a hatályos egyházi törvények szerint, két hónapon belül ki kellett volna írni a püspökválasztást. Erre azonban az akkori Zsinati Tanács határozata alapján nem került sor, csak egy év után. Akkor arra az álláspontra helyezkedtek néhányan a Zsinati Tanács tagjai közül, hogy egy háromtagú „triumvirátus” veszi át ideiglenesen az egyház irányítását, azaz a püspöki feladatkör ellátását a bizonytalan időre elhalasztott választásig. Az ún. triumvirátus tagjai az akkori főgondnok, a zsinati jegyző és a bácskai egyházmegye esperese lettek. Ezt a fajta hozzáállást sem akkor, sem később nem lehetett érvekkel alátámasztani, sem megindokolni. Az egyházi törvények bizonyos mértékű megszegéséről beszélhetünk ebben az időszakban. Természetesen, mint általában az egyházi vezetők megválasztásakor, így most is jelentkezett egyfajta nézeteltérés, érdekek és ellenérdekek ütköztek egymással. Végül letisztult ez a folyamat és a gyülekezetek többsége belátta, hogy meg kell történnie a püspökválasztásnak. Ez 1997-ben meg is valósult. A két jelölt, Botos Elemér újvidéki lelkipásztor, zsinati jegyző és Csete Szemesi István torontálvásárhelyi lelkipásztor, bánáti esperes közül, a gyülekezetek presbitériumainak 90%-a, Csete Szemesi Istvánt választotta meg püspökéül. A püspökbeiktatásra 1997. július 27-én került sor a bácsfeketehegyi református templomban.

17.3. Új külföldi és belföldi ökumenikus kapcsolatok

Időközben a bácsfeketehegyi gyülekezet megválasztotta lelkipásztorának Csete Szemesi István püspököt. Így 27 év torontálvásárhelyi szolgálat után itt folytatta lelkészi szolgálatát, mostantól már mint püspök-lelkipásztor. Ez azért is volt jelentős, mert a folytonosság szempontjából ismét Bácsfeketehegyen, a püspöki székhelyen működik a püspöki hivatal is. Az érvényben levő egyházi törvényeink szerint a mindenkori püspököt segédlelkész segíti a munkájában. Ez így is történt, 1998-tól Tóth Zoltán lett a püspö-

ki segédlelkész, 2000-től e sorok írója, majd 2003-tól Harangozó László segédlelkész teljesít szolgálatot Csete Szemesi püspök mellett. A segédlelkészek általában a hitoktatásban, az egyház-községi adminisztrációban és az egyéb gyülekezeti szolgálatokban helyettesítették szükség szerint a püspök-lelkipásztort.

Csete Szemesi István már az első időkben igyekezett beilleszteni a más keresztyén felekezetekkel való személyes kapcsolatait, amelyek személy-személlyel való ismeretségen alapultak, de így a felekezet-felekezet közti eddig létező kapcsolattá alakultak. Így az eddig egyáltalán nem gyakori több keresztyén egyházzal (szerb ortodox, római katolikus szlovák evangélikus, magyar evangélikus egyházakkal) való több napos találkozásra és istentiszteleti közösségre is sor kerülhetett.

1994-ben Csete Szemesi István püspököt beválasztották a Református Világszövetség Európai Területi Bizottságába, amelynek hét esztendőn keresztül volt a tagja és a világ tíz országában vett részt ez alatt az idő alatt a tanácskozásokon, képviselve ott egyházunkat. A 20 tagú vezetőség összetétele olyan volt, hogy az teljes egészében lefedte az európai régiók észak-déli, kelet-nyugati részeit is. Csete Szemesi püspök elmondása alapján a 7 esztendő alatt a kis csapat olyan „lelki egységbe” kovácsolódott, hogy bármelyik református egyház kisebb vagy nagyobb problémáinak megoldását szívügyüknek tekintették, és ahol szükség volt rá, ott segítettek is. Igyekeztek például segíteni a Horvátországban három részre szakadt egyházrészek gyülekezeteinek egymáshoz való közeledését, pontosabban azt, hogy ezek ne távolodjanak el nagyon egymástól. Mindennél világosabb, hogy ilyesmire nem az egyszerű gyülekezeti tagok akaratából került sor, hanem néhány, egyéni, kicsinyes érdekeiket érvényesíteni akaró egyházi vezető miatt.

18. Egyházi élet a NATO-bombázás alatt

Az NATO 1999-es Szerbia elleni bombázása az Országos Egyház területén lévő néhány gyülekezetet is érintett. Ebben az időszakban külön lelki-gondozói vigasztalást és bátorítást fejtett ki egyházunk

elnöksége, lelkeszi kara, hiszen híveink több mint két hónapig ki voltak téve a NATO-bombázások veszélyének és félelmének.

A bácskai egyházközségek területén NATO-lövedékek hullottak: Szabadka, Zombor, Újvidék városokra, de kisebb helyiségekre is, mint: Kúla, Verbász, valamint a Feketicstől hat kilométerre található tévétoronyra is. A bánsági részeken Hertelendyfalva (Vojlovica) és a benne élő gyülekezet szenvedett legtöbbet, mert a település része a hatalmas pancsovai olajfinomító. A lakosság a bombázás okozta elviselhetetlen légköri szennyeződés miatt a szomszédos falvakba telepedett le ideiglenesen, a férfiak jártak csak haza naponta a jószágra és a családi házra felügyelni.

Ha megvizsgáljuk a gyülekezeti statisztikai kimutatásainkat, akkor világosan kiderül az adatokból, hogy ebben az időszakban jelentősen megnövekedett a templomlátogatási számarány. Református népünk a megpróbáltatások idején talán intenzívebben kereste Isten megtartó kegyelmét, mint egyébként.

19. A közelmúlt egyházi életének alakulása

A 2000. október 5-i események után jelentős változásokat tapasztaltunk egyházi-vallásos életünkben. A kezdődő demokrácia egyik gyümölcseként valósult meg, hogy az állami iskolákban több évtized után újból bevezetésre került a vallásoktatás. Ezzel a lehetőséggel a 2001/2002-es tanévtől már élünk is néhány gyülekezetünk területén működő általános iskolában. Lelkipásztoraink egy része fenntartásokkal fogadta ezt a lehetőséget. Többen úgy vélték, hogy itt felesleges pluszmunkáról van szó, mivel egyházunkban egyébként is hagyománya van a parókiális vallásoktatásnak. Néhányan viszont azon a véleményen voltunk és vagyunk ma is, hogy ki kell használni ezt a lehetőséget, hiszen ezáltal a konfirmáció utáni generációkkal is tudunk foglalkozni, hitismertüket igyekszünk ilyen formában bővíteni, sőt, akinek kedve van hozzá, ezt még tovább folytathatja középiskolai tanulmányai során is. A másik jelentős fordulat, hogy 2007-ben meghozták a vagyon-visszaszármaztatásról szóló törvényt.

Ezen a két területen együttműködve kérték fel a Szerbiában elismert hét történelmi egyház vezetőit a közös együttműködésre. Ez azt jelentette, hogy a többi egyházvezetővel együtt Csete Szemesi István püspök is tagja lett az Állami Miniszteri Tanácsnak, amely elsősorban vallási kérdésekkel foglalkozott. Mindezek a felsorolt tények azt bizonyítják, hogy 2000 októbere után az egyház és az állam kapcsolata egészen jónak mondható. Esetünkben nagyon fontos, hogy mivel egyik legkisebb lélekszámú egyház vagyunk, ugyanazok a jogok illetnek meg bennünket, mint a lényegesen nagyobb lélekszámú testvéregyházakat

Nem kerülheti el a figyelmünket a 2009. május 22-i esemény sem, amikor Debrecenben megalakult az egységes Magyar Református Egyház. Ez természetesen a Kárpát-medencében élő magyar reformátusok lelki egységét és az egymáshoz való közeledést jelenti. Az ún. részegyháztestek továbbra is országonként önállóak és szuverének maradtak.

Csete Szemesi István püspöksége alatt 2001-ben az előző főgondnok lemondása után Póth Péter szabadkai gépészmérnököt választották meg főgondnoknak, aki ezt a tisztséget a 2006-ban bekövetkezett haláláig töltötte be. Helyébe a következő évben Hallgató Imre bácsfeketehegyi építészmérnök lépett. A 2010-es rendes tisztújítás alkalmával maradtak a régi tisztségviselők, egyedül a bácskai egyházmegye élén történt változás, Orosz Attilát, Verbász és szórványgyülekezeteinek lelkészét választották meg esperesnek. Csete Szemesi István püspök 2013-ban 47 évi lelkészi és 16 év püspöki szolgálat után nyugdíjba vonult. Ez egy újabb töréspontot jelentett az Országos Egyház életében.

A 2010-es évektől kezdődően több belső probléma is jelentkezik egyházunkban, számos nehézséggel kell megküzdenuünk. Törekvéseink középpontjában jelenleg a sokasodó anyagi és szervezeti problémák leküzdése, illetve a gyülekezeti és lelki élet fellendítése áll. A kivándorlás, a beolvadás és az elvilágiasodás veszélyével, valamint a szórványok és peremgyülekezetek elsorvasdásával azonban nap mint nap szembesülnünk kell. Ehhez párosulnak olyan problémák, mint a lelkészhiány, a teológiai képzett-

ség egyenetlensége. A felgyülemlett nehézségek leküzdése egyre inkább a fiatalabb nemzedék számára válik kihívássá, akik előtt példaképül állnak azok a nagy elődök, akiknek áldozatvállalása nélkül az itteni reformátusság már régen elveszítette volna identitását és küldetéstudatát.

A közérthetőség kedvéért egy konkrét példával szeretném bemutatni jelenlegi egyházi helyzetünk egyik kulcsproblémáját. Horvátországi református testvéreinkhez hasonlóan nálunk is tapasztalunk gyülekezeti elszakadási kísérleteket az egységes egyháztesttől. Valahol megsérült az egyházi törvényes rend, amit nem minden esetben sikerült sajnos megőrizni az elmúlt időszakban. Mindez kihatással volt a 2013-ban megtartott püspökválasztásra is, amikor a gyülekezetek Halász Béla hertelendyfalvi lelkipásztort, egyházunk addigi missziói előadóját választották meg püspöknek. Ezzel együtt egy teljesen új fejezete kezdődik el egyházi életünknek, amelyet majd az utánunk következő lelkészi nemzedék fog mérlegre tenni és kiértékelni.

Zárszóként úgy érzem, hogy a sok vihart átélt délvidéki reformátusságunk mindenféle emberi gyarlósága ellenére is minden időben megtapasztalhatta, és hitünk szerint a jövőben is meg fogja tapasztalni a mindenség Urának végtelen, határtalan szeretetét és kegyelmét.

„Az Úr kegyelmessége az, hogy még nincsen végünk; mivel nem fogyatkozik el az ő irgalmassága!”

Jer Sir 3, 22

Irodalomjegyzék *Könyvek, tanulmányok:*

Ágoston Sándor (1959): Evangéliumi existencia bizonytalan világban (Önéletírás). Feketics: Református Egyházköztség.

Ágoston Sándor (1941): Püspöki jelentés. Árvaházi Naptár. Bácsfeketehegy.

Ágoston Sándor–Hodosy Imre–Csete Szemesi István–Kiss An-

- tal–Margit István–Póth Lajos–Sárközi Ferenc–Stanyó Tóth Gizella–Szabó Lajos (1997): A megtartó egyház. Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Csete Szemesi István (2017): Só, világosság, hegyen épült város. Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Hodosy Imre (1982–1996): Püspöki jelentések. Bácsfeketehegy: Zsinati jegyzőkönyvek.
- Ladányi Sándor (1982): Száz éve született Ágoston Sándor. Képes Kálvin Kalendárium. Budapest: Kálvin Kiadó.
- Margit István (2019): Száz éve született Délvidék egykori püspöke, Hodosy Imre. Presbiter, Budapest.
- Orosz Attila (2002): Egy püspök élete. Újvidék: Forum Könyvkiadó.
- Református Évkönyv (1984–1985). A Jugoszláviai Református Lelkészegyesület kiadványa, Újvidék.
- Thomka Viktor (1967): Második húsz esztendőnk. Református Képes Naptár, Újvidék.
- Református Keresztyén „Árvaházi Naptár” (1924–1943). Bácsfeketehegy.

